

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง ความคิดเห็นของครูศิลปศึกษาเกี่ยวกับหนังสือเรียนศิลปศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา กรุงเทพมหานคร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาความคิดเห็นของครูศิลปศึกษาเกี่ยวกับหนังสือเรียนศิลปศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา กรุงเทพมหานคร

วิธีดำเนินการวิจัย

1. การศึกษาเบื้องต้นโดยการศึกษารวบรวมข้อมูลจากเอกสาร ตำรา หนังสือหลักสูตร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศซึ่งเกี่ยวข้องกับหลักสูตรวิชาศิลปศึกษา หนังสือเรียนศิลปศึกษา แนวทางการเรียบเรียงหนังสือเรียนและองค์ประกอบของหนังสือเรียน เพื่อเป็นพื้นฐานในการสร้างเครื่องมือวิจัย

2. กลุ่มตัวอย่างประชากร ได้แก่ ครูศิลปศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา กรุงเทพมหานคร จำนวน 382 คน จาก 110 โรงเรียน โดยวิธีสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling)

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เป็นแบบสอบถามความคิดเห็นของครูศิลปศึกษาเกี่ยวกับหนังสือเรียนศิลปศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น จากการศึกษาข้อมูลเบื้องต้น โดยแบบสอบถามได้รับการตรวจสอบจากผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 ท่าน จากนั้นนำแบบสอบถามมาปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำแล้วนำไปทดลองใช้ (try-out) กับกลุ่มตัวอย่างที่ไม่ใช่ประชากร จำนวน 28 คน ได้ค่าความเชื่อมั่น 0.96 โดยแบบสอบถามแบ่งออกเป็น 3 ตอนคือ

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับสภาพของผู้ตอบแบบสอบถามเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check list) จำนวน 9 ข้อ

ตอนที่ 2 แบบสอบถามความคิดเห็นของครูศิลปศึกษาเกี่ยวกับหนังสือเรียนศิลปศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เป็นแบบมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) ในด้านความสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตรวิชาศิลปศึกษาด้านเนื้อหา ด้านกิจกรรม ด้านภาพประกอบ ด้านภาษาและการเขียน ด้านการออกแบบจัดวางรูปเล่ม จำนวน 56 ข้อ

ตอนที่ 3 ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับ หนังสือเรียนศิลปศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เป็นแบบปลายเปิด (Open ended)

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยส่งแบบสอบถามความคิดเห็นของครูศิลปศึกษาเกี่ยวกับหนังสือเรียนศิลปศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ด้วยตนเองเป็นบางส่วนและส่งแบบสอบถามไปทางไปรษณีย์เป็นบางส่วน รวมแบบสอบถามที่ส่งไป 382 ชุด ได้รับกลับคืนมา 289 ชุด คิดเป็นร้อยละ 75.65

5. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยนำแบบสอบถามมาแยกวิเคราะห์เป็นตอนๆ ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของครูศิลปศึกษา วิเคราะห์โดยค่าร้อยละ (Percentage) และนำเสนอเป็นตารางประกอบการบรรยาย

ตอนที่ 2 แบบสอบถามความคิดเห็นของครูศิลปศึกษาเกี่ยวกับหนังสือเรียนศิลปศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น วิเคราะห์โดยหาค่าเฉลี่ย (\bar{X}) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และนำเสนอเป็นตารางประกอบการบรรยาย

ตอนที่ 3 ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพิ่มเติมความคิดเห็นของครูศิลปศึกษาเกี่ยวกับหนังสือเรียนศิลปศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น วิเคราะห์โดยหาค่าความถี่ (Frequency) และนำเสนอเป็นตารางประกอบการบรรยาย

- สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยเรื่อง ความคิดเห็นของครูศิลปศึกษาเกี่ยวกับหนังสือเรียนศิลปศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา กรุงเทพมหานคร ได้ข้อค้นพบดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับสภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม

จากผลการวิจัยพบว่า ครูศิลปศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น จำนวน 289 คน เป็นเพศหญิงมากกว่าเพศชาย คิดเป็นร้อยละ 62.30 มีอายุระหว่าง 41-45 ปี คิดเป็นร้อยละ 32.27 ส่วนใหญ่มีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ 97.01 มีประสบการณ์ในการสอนวิชาศิลปศึกษา 11-15 ปี คิดเป็นร้อยละ 24.50 ครูศิลปศึกษาส่วนใหญ่มีหลักเกณฑ์ในการเลือกใช้หนังสือเรียนศิลปศึกษาตามคุณภาพของหนังสือ คิดเป็นร้อยละ 51.56 รองลงมาคือ เลือกตามที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนด คิดเป็นร้อยละ 30.45 ครูศิลปศึกษาส่วนใหญ่เลือกใช้หนังสือเรียนศิลปศึกษาประกอบการสอนอยู่ในระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ 42.90 โดยครูศิลปศึกษาส่วนใหญ่ปฏิบัติการสอนศิลปศึกษาด้านทัศนศิลป์ในรายวิชา ศ 305-ศ 306 (ม. 3) คิดเป็นร้อยละ 31.60 ซึ่งหนังสือประเภทที่ครูศิลปศึกษาเลือกใช้เป็นหลักประกอบการสอนคือหนังสือเรียนศิลปศึกษาของสำนักพิมพ์เอกชน คิดเป็นร้อยละ 52.25 รองลงมาคือหนังสือเรียนศิลปศึกษาของ กระทรวงศึกษาธิการ คิดเป็นร้อยละ 43.94 ครูศิลปศึกษาส่วนใหญ่ประสบปัญหาเกี่ยวกับการใช้หนังสือเรียนศิลปศึกษา คิดเป็นร้อยละ 65.40 โดยปัญหาที่ครูศิลปศึกษาส่วนใหญ่ประสบคือเนื้อหาไม่ชัดเจน เนื้อหาน้อย เนื้อหาไม่สอดคล้องกับหลักสูตรวิชาศิลปศึกษาและเนื้อหาขาดความต่อเนื่อง สัมพันธ์ตามลำดับ

ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับความคิดเห็นของครูศิลปศึกษาเกี่ยวกับหนังสือเรียนศิลปศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

จากการวิเคราะห์ข้อมูล พบว่า ครูศิลปศึกษามีความคิดเห็นเกี่ยวกับหนังสือเรียนศิลปศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โดยภาพรวมในเกณฑ์เหมาะสมปานกลาง ($\bar{X} = 3.27$) เมื่อจำแนกตามรายวิชาด้าน พบว่า หนังสือเรียนศิลปศึกษารายวิชา ศ101-ศ102 มีค่าเฉลี่ยอยู่ในเกณฑ์เหมาะสมระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.27$) ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ด้านภาพประกอบ ($\bar{X} = 3.40$) และด้านออกแบบจัดวางรูปเล่ม ($\bar{X} = 3.40$) หนังสือเรียนศิลปศึกษารายวิชา ศ203-ศ204 มีค่าเฉลี่ยอยู่ในเกณฑ์เหมาะสมระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.26$) ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านการออกแบบจัดวางรูปเล่ม ($\bar{X} = 3.38$) หนังสือเรียนศิลปศึกษารายวิชา ศ305-ศ306 มีค่าเฉลี่ยอยู่ในเกณฑ์เหมาะสมระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.27$) ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือด้านภาพประกอบ ($\bar{X} = 3.37$)

และการออกแบบจัดวางรูปเล่ม ($\bar{X} = 3.37$) สำหรับด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดของหนังสือเรียนศิลปศึกษาทุกรายวิชาคือ ด้านเนื้อหาที่มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.09, 3.07, 3.07 ตามลำดับ

เมื่อพิจารณาตามประเภทของหนังสือเรียนศิลปศึกษา พบว่า หนังสือเรียนศิลปศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ โดยภาพรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในเกณฑ์เหมาะสมระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.26$) เมื่อพิจารณาเป็นรายวิชาพบว่ารายวิชา ศ101-ศ102 มีค่าเฉลี่ยอยู่ในเกณฑ์เหมาะสมระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.29$) ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ด้านภาษาและการเขียน ($\bar{X} = 3.40$) ด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือ ด้านเนื้อหา ($\bar{X} = 3.10$) รายวิชา ศ203-ศ204 มีค่าเฉลี่ยอยู่ในเกณฑ์เหมาะสมระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.23$) ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ด้านภาพประกอบ ($\bar{X} = 3.33$) ด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือ ด้านเนื้อหา ($\bar{X} = 3.05$) รายวิชา ศ305-ศ306 มีค่าเฉลี่ยอยู่ในเกณฑ์เหมาะสมระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.27$) ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ด้านภาพประกอบ ($\bar{X} = 3.38$) ด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือ ด้านเนื้อหา ($\bar{X} = 3.09$) ส่วนหนังสือเรียนศิลปศึกษาของสำนักพิมพ์เอกชน โดยภาพรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในเกณฑ์เหมาะสมระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.28$) ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ด้านการออกแบบจัดวางรูปเล่ม ($\bar{X} = 3.42$) ด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือ ด้านเนื้อหา ($\bar{X} = 3.08$) เมื่อพิจารณาเป็นรายวิชา พบว่า รายวิชา ศ101-ศ102 มีค่าเฉลี่ยอยู่ในเกณฑ์เหมาะสมระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.26$) ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ด้านภาพประกอบ ($\bar{X} = 3.43$) ด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือ ด้านเนื้อหา ($\bar{X} = 3.09$) รายวิชา ศ203-ศ204 มีค่าเฉลี่ยอยู่ในเกณฑ์เหมาะสมระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.31$) ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ด้านการออกแบบจัดวางรูปเล่ม ($\bar{X} = 3.45$) ด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือ ด้านเนื้อหา ($\bar{X} = 3.10$) รายวิชา ศ305-ศ306 มีค่าเฉลี่ยอยู่ในเกณฑ์เหมาะสมระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.27$) ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ด้านออกแบบจัดวางรูปเล่ม ($\bar{X} = 3.39$) ด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือ ด้านเนื้อหา ($\bar{X} = 3.06$) จากการวิเคราะห์ข้อมูลความคิดเห็นเกี่ยวกับหนังสือเรียนศิลปศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เมื่อจำแนกตามรายด้าน พบว่า

1. ด้านความสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตรศิลปศึกษา โดยภาพรวม มีค่าเฉลี่ยอยู่ในเกณฑ์เหมาะสมระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.23$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดและอยู่ในเกณฑ์เหมาะสมมากที่สุดคือ หนังสือเรียนศิลปศึกษาส่งเสริมให้มีความรู้ความเข้าใจพื้นฐานในการปฏิบัติกิจกรรม ($\bar{X} = 3.21$) ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดและอยู่ในเกณฑ์เหมาะสมระดับปานกลาง คือหนังสือเรียนศิลปศึกษาส่งเสริมให้เกิดการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทย ($\bar{X} = 2.77$)

เมื่อพิจารณาตามประเภทของหนังสือศิลปศึกษา พบว่า ด้านความสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตรวิชาศิลปศึกษาของหนังสือเรียนของกระทรวงศึกษาธิการ ศึกษา โดยภาพรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในเกณฑ์เหมาะสมระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.27$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดและอยู่ในเกณฑ์เหมาะสมระดับมาก คือ หนังสือเรียนศิลปศึกษาส่งเสริมให้ความรู้ความเข้าใจพื้นฐานการปฏิบัติกิจกรรมศิลปะ ($\bar{X} = 3.58$) หนังสือเรียนศิลปศึกษาส่งเสริมให้มีทักษะในการใช้เครื่องมือปฏิบัติงานศิลปะได้อย่างถูกต้อง ($\bar{X} = 3.51$) ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดและอยู่ในเกณฑ์เหมาะสมระดับปานกลาง คือ หนังสือเรียนศิลปศึกษาส่งเสริมให้เกิดการอนุรักษ์งานศิลปวัฒนธรรมไทย ($\bar{X} = 2.84$) สำหรับหนังสือเรียนศิลปศึกษาของสำนักพิมพ์เอกชน โดยภาพรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในเกณฑ์เหมาะสมระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.20$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดและอยู่ในเกณฑ์เหมาะสมระดับมาก คือ หนังสือเรียนศิลปศึกษาส่งเสริมให้มีความรู้ความเข้าใจพื้นฐาน ในการปฏิบัติกิจกรรมศิลปะ ($\bar{X} = 3.59$) หนังสือเรียนศิลปศึกษาส่งเสริมให้มีทักษะในการใช้เครื่องมือปฏิบัติงานศิลปะได้อย่างถูกต้อง ($\bar{X} = 3.53$) หนังสือเรียนศิลปศึกษาส่งเสริมให้เกิดความเข้าใจเนื้อหาตามหลักทางวิชาศิลปศึกษา ($\bar{X} = 3.52$) ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดและอยู่ในเกณฑ์เหมาะสมระดับปานกลาง คือ หนังสือเรียนศิลปศึกษาส่งเสริมให้เกิดการอนุรักษ์งานศิลปวัฒนธรรมไทย ($\bar{X} = 2.64$)

2. ด้านเนื้อหา โดยภาพรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในเกณฑ์เหมาะสมปานกลาง ($\bar{X} = 3.06$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดและอยู่ในเกณฑ์เหมาะสมระดับปานกลาง คือ เนื้อหาสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของวิชาศิลปศึกษา ($\bar{X} = 3.43$) ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดและอยู่ในเกณฑ์เหมาะสมระดับปานกลางคือ เนื้อหาสอดคล้องสัมพันธ์กับเนื้อหาวิชาอื่นๆ ($\bar{X} = 3.26$)

เมื่อพิจารณาตามประเภทหนังสือเรียนศิลปศึกษาพบว่าด้านเนื้อหาของหนังสือเรียนของกระทรวงศึกษาธิการ โดยภาพรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในเกณฑ์เหมาะสมระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.08$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดและอยู่ในเกณฑ์เหมาะสมปานกลาง คือ เนื้อหาสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของวิชาศิลปศึกษา ($\bar{X} = 3.46$) ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดและอยู่ในเกณฑ์เหมาะสมปานกลาง คือ เนื้อหาสอดคล้องสัมพันธ์กับวิชาพื้นฐานอื่นๆ ($\bar{X} = 2.63$) สำหรับหนังสือเรียนศิลปศึกษาของสำนักพิมพ์เอกชน โดยภาพรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในเกณฑ์เหมาะสมระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.08$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดและอยู่ในเกณฑ์เหมาะสมปานกลาง คือ เนื้อหาสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของวิชาศิลปศึกษา ($\bar{X} = 3.45$) ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดและอยู่ในเกณฑ์เหมาะสมระดับปานกลาง คือ เนื้อหาสอดคล้องสัมพันธ์กับวิชาพื้นฐานอื่นๆ ($\bar{X} = 2.59$)

3. ด้านกิจกรรม โดยภาพรวมอยู่ในเกณฑ์เหมาะสมระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.19$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดและอยู่ในเกณฑ์เหมาะสมระดับปานกลาง คือ กิจกรรมสามารถยืดหยุ่นในการปฏิบัติได้ ($\bar{X} = 3.54$) ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดและอยู่ในเกณฑ์เหมาะสมปานกลาง คือกิจกรรมส่งเสริมให้เกิดความคิดสร้างสรรค์อย่างอิสระ ($\bar{X} = 3.26$) และกิจกรรมเหมาะสมกับระดับชั้น วิชา และประสบการณ์ของนักเรียน ($\bar{X} = 3.26$)

เมื่อพิจารณาตามประเภทของหนังสือเรียนศิลปศึกษา พบว่า ด้านกิจกรรมของหนังสือเรียนศิลปศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ โดยภาพรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในเกณฑ์เหมาะสมปานกลาง ($\bar{X} = 3.08$)) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดและอยู่ในเกณฑ์เหมาะสมระดับมาก คือกิจกรรมสามารถยืดหยุ่นในการปฏิบัติ ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดและอยู่ในเกณฑ์เหมาะสมปานกลาง คือกิจกรรมส่งเสริมการอภิปรายและวิจารณ์ ($\bar{X} = 2.90$) สำหรับหนังสือเรียนศิลปศึกษาของสำนักพิมพ์เอกชน โดยภาพรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.17$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดและอยู่ในเกณฑ์เหมาะสมระดับมาก คือกิจกรรมสามารถยืดหยุ่นในการปฏิบัติได้ ($\bar{X} = 3.54$) ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดและอยู่ในเกณฑ์เหมาะสมปานกลาง คือ กิจกรรมส่งเสริมการอภิปรายและวิจารณ์ ($\bar{X} = 2.74$)

4. ด้านภาพประกอบ โดยภาพรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในเกณฑ์เหมาะสมระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.34$)) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือภาพประกอบปกมีสีสันสวยงามช่วยกระตุ้นให้เกิดความสนใจ ($\bar{X} = 3.46$) ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดและอยู่ในเกณฑ์เหมาะสมระดับปานกลาง คือ ภาพประกอบมีความน่าสนใจ ($\bar{X} = 3.22$)

เมื่อพิจารณาตาม ประเภทของหนังสือเรียนศิลปศึกษา พบว่า ด้านภาพประกอบของหนังสือเรียนของกระทรวงศึกษาธิการ โดยภาพรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดและอยู่ในเกณฑ์เหมาะสมระดับมาก คือ ภาพประกอบสอดคล้องสัมพันธ์กับเนื้อหา ($\bar{X} = 3.50$) ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดและอยู่ในเกณฑ์เหมาะสมระดับปานกลาง คือ ภาพประกอบมีคำอธิบายถูกต้องชัดเจน ($\bar{X} = 3.22$) สำหรับหนังสือเรียนศิลปศึกษาของสำนักพิมพ์เอกชนในภาพรวม มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.40$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดและอยู่ในเกณฑ์เหมาะสมระดับมาก คือภาพประกอบปกมีสีสันสวยงามช่วยกระตุ้นให้เกิดความน่าสนใจ ($\bar{X} = 3.58$) ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด และอยู่ในเกณฑ์เหมาะสมระดับปานกลาง คือภาพประกอบปกมีความน่าสนใจ ($\bar{X} = 3.28$)

5. ด้านภาษาและการเขียน โดยภาพรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในเกณฑ์เหมาะสมระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.28$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดและอยู่ในเกณฑ์เหมาะสมระดับมาก คือ การเขียนคำศัพท์เฉพาะทางศิลปะมีความชัดเจน ($\bar{X} = 3.70$) ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดและอยู่ในเกณฑ์เหมาะสมระดับปานกลาง คือ คำศัพท์เฉพาะทางศิลปะมีคำภาษาต่างประเทศกำกับไว้ในวงเล็บ ($\bar{X} = 3.08$)

เมื่อพิจารณาตามประเภทของหนังสือเรียนศิลปศึกษา พบว่าด้านภาพประกอบของหนังสือเรียนของกระทรวงศึกษาธิการ โดยภาพรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในเกณฑ์เหมาะสมระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.34$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดและอยู่ในเกณฑ์เหมาะสมระดับมาก คือ การเขียนมีความถูกต้องในเรื่องการใช้ตัวละครการ์ตูนและพยัญชนะ ($\bar{X} = 3.57$) ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดและอยู่ในเกณฑ์เหมาะสมระดับปานกลาง คือ คำศัพท์เฉพาะทางศิลปะมีคำภาษาต่างประเทศกำกับไว้ในวงเล็บ ($\bar{X} = 3.11$) สำหรับหนังสือเรียนศิลปศึกษาของสำนักพิมพ์เอกชนในภาพรวม มีค่าเฉลี่ยอยู่ในเกณฑ์เหมาะสมระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดและอยู่ในเกณฑ์เหมาะสมระดับมาก คือ การเขียนมีความถูกต้องในเรื่องการใช้ตัวละคร การ์ตูนและพยัญชนะ ($\bar{X} = 3.73$) ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดและอยู่ในเกณฑ์เหมาะสมระดับปานกลาง คือ คำศัพท์เฉพาะทางศิลปะมีคำภาษาต่างประเทศกำกับไว้ในวงเล็บ

6. ด้านการออกแบบจัดวางรูปเล่ม โดยภาพรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในเกณฑ์เหมาะสมระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.37$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดและอยู่ในเกณฑ์เหมาะสมระดับมาก คือ การเขียนมีความถูกต้องในเรื่องการใช้ตัวละครการ์ตูนและพยัญชนะ ($\bar{X} = 3.65$) ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดและอยู่ในเกณฑ์เหมาะสมระดับปานกลาง คือ คำศัพท์เฉพาะทางศิลปะมีคำภาษาต่างประเทศกำกับไว้ในวงเล็บ ($\bar{X} = 3.08$)

เมื่อพิจารณาตามประเภทของหนังสือเรียนศิลปศึกษา พบว่า ด้านการออกแบบจัดวางรูปเล่มของหนังสือเรียนของกระทรวงศึกษาธิการ โดยภาพรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในเกณฑ์เหมาะสมระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.36$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดและอยู่ในเกณฑ์เหมาะสมระดับมาก คือ รูปเล่มมีขนาดเหมาะสมสวยงาม ($\bar{X} = 3.55$) ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดและอยู่ในเกณฑ์เหมาะสมระดับปานกลาง คือ สีที่ใช้ในการพิมพ์เหมาะสมกับเนื้อหา ($\bar{X} = 3.08$) สำหรับหนังสือเรียนศิลปศึกษาของสำนักพิมพ์เอกชน โดยภาพรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในเกณฑ์เหมาะสมระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.42$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดและอยู่ในเกณฑ์เหมาะสมระดับมาก คือ รูปเล่มมีขนาดเหมาะสมสวยงาม ($\bar{X} = 3.58$) และการออกแบบปก

มีความน่าสนใจสะกดคำ ($\bar{X} = 3.58$) ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดและอยู่ในเกณฑ์เหมาะสมระดับปานกลาง คือข้อที่ใช้ในการพิมพ์เหมาะสมกับเนื้อหา ($\bar{X} = 3.05$)

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยเรื่องความคิดเห็นของครูศิลปศึกษา เกี่ยวกับหนังสือเรียนศิลปศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น สามารถพิจารณาถึงรายละเอียดในด้านต่าง ๆ ได้ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม

จากการวิจัยพบว่าครูศิลปศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น จำนวน 289 คน เป็นเพศหญิงมากกว่าเพศชาย มีอายุระหว่าง 41-45 ปี มีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาตรี และมีประสบการณ์ในการสอนวิชาศิลปศึกษา 11-15 ปี จัดได้ว่าครูศิลปศึกษาในโรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษา กรุงเทพมหานคร เป็นบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถ และประสบการณ์ในการจัดการเรียนการสอนทางด้านศิลปศึกษา รวมทั้งประสบการณ์ในการใช้หนังสือเรียนศิลปศึกษาเป็นอย่างดี และเพียงพอที่จะให้ข้อมูลที่ถูกต้องตรงตามสภาพความเป็นจริงเกี่ยวกับหนังสือเรียนศิลปศึกษารายวิชาศิลปะกับชีวิต จากการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับการใช้หนังสือเรียนศิลปศึกษาของครูศิลปศึกษา พบว่าร้อยละ 51.56 พิจารณาคัดเลือกหนังสือเรียนตามคุณภาพของหนังสือ แสดงว่าก่อนที่จะมีการจัดซื้อหนังสือเรียนศิลปศึกษา ครูศิลปศึกษาจะพิจารณาถึงส่วนประกอบต่างๆ ของหนังสืออย่างพิถีพิถัน เพื่อให้ได้หนังสือที่มีความเหมาะสมและทันสมัยเหมาะที่จะนำมาใช้กับกลุ่มนักเรียน เทวินทร์ เอี่ยมมี (2535) กล่าวว่าเครื่องมือประกอบการเรียนการสอนในวิชาศิลปศึกษา โดยเฉพาะหนังสือเรียนศิลปศึกษาจะต้องคัดเลือกหนังสือที่มีคุณภาพ ซึ่งจะก่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนการสอน การพิจารณาคุณภาพของหนังสือเรียนศิลปศึกษา โดยคำนึงถึงความถูกต้องระหว่างทฤษฎีและการปฏิบัติ นั้น แอส (Asch, 1974-1975) ได้ให้หลักการ ดังนี้

1. พิจารณาจากทฤษฎีที่ผู้เขียนมีความเชื่อที่จะนำไปสู่ความคิดริเริ่ม เช่น การประดิษฐ์คิดค้น การพัฒนาเปลี่ยนแปลงสิ่งใหม่และการสร้างสิ่งแปลกใหม่ โดยดูจากกรณีหัวข้อเรื่องหรืออธิบายเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของความคิดริเริ่ม
2. พิจารณาจากคำอธิบายเพื่อการนำเสนอที่จะ นำไปสู่ความคิดริเริ่มที่ใช้ในแต่ละตอนว่ามีความชัดเจนในวิธีการหรือไม่
3. พิจารณาเฉพาะเรื่องหรือตอนที่เป็นผลมาจากความเชื่อในเรื่องของความคิดริเริ่มที่ใช้ในแต่ละตอนว่ามีความชัดเจนในวิธีการหรือไม่

4. พิจารณาจากความเชื่อเกี่ยวกับความคิดริเริ่มที่สอดคล้องกับสภาพการจัดการเรียนการสอนที่นำมาสนับสนุนความคิดริเริ่ม

5. พิจารณาจากส่วนประกอบของความเชื่อ เช่น การส่งเสริมความซื่อสัตย์ การให้นักเรียนได้แสดงออกอย่างถูกต้องเกี่ยวกับประสบการณ์ การใช้เครื่องมือทางศิลปะ การกระตุ้นให้เกิดแนวคิดในการเห็นคุณค่า

6. พิจารณาจากเนื้อหาความรู้ในส่วนประกอบของหนังสือ เช่น การใช้ภาษาเขียนที่แนะนำและกระตุ้นให้เกิดคำถาม สอนเทคนิคการปฏิบัติกิจกรรมศิลปะที่หลากหลาย แนะนำวิธีการที่จะช่วยนักเรียนให้เกิดการแก้ปัญหาในการทำงาน และประเภทจุดประสงค์การเรียนรู้

ส่วนแนวทางอื่นๆ ที่นำมาพิจารณาหนังสือเรียนที่มีคุณภาพ อาจพิจารณาจากเนื้อหาที่มีความสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตรและคำอธิบายรายวิชา ภาพประกอบเนื้อหา การอธิบายคำศัพท์เฉพาะทางวิชาการที่มีความชัดเจน (เอนก รัตน์ปิยะภากรณ์, 2531) ขนาดรูปเล่มเหมาะสมกับการถือของนักเรียน ภาพประกอบพิมพ์ 4 สี รูปแบบการจัดวางสวยงาม เนื้อหาสามารถนำมาปรับใช้กับสิ่งอื่นๆ ได้ง่าย (Oliviava, 1995) ดังนั้นการพิจารณาหนังสือที่มีคุณภาพครูจึงนับว่ามีบทบาทสำคัญ เพื่อประเมินขอบเขตเนื้อหาความรู้ กิจกรรม ราคาจำหน่าย ให้เหมาะสมกับระดับการเรียนรู้ วัย และประสบการณ์ของนักเรียน (Gregory, 1989) ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าหนังสือเรียนที่มีคุณภาพต้องสอดคล้องกับความต้องการของครูในทุกๆ ด้าน

เมื่อพิจารณาถึงระดับการใช้หนังสือเรียนศิลปศึกษา พบว่าครูศิลปศึกษาส่วนใหญ่ใช้หนังสือเรียนศิลปศึกษาอยู่ในระดับปานกลาง แสดงว่าถึงแม้ว่าในปัจจุบันครูศิลปศึกษาจะมีความรู้ ความเข้าใจ มีประสบการณ์ในการสอนศิลปศึกษามาก รวมทั้งสื่ออื่นๆ เข้ามาช่วยส่งเสริมความรู้ความเข้าใจช่วยเพิ่มพูนโลกทัศน์ แต่ครูศิลปศึกษาก็ยังคงต้องการใช้หนังสือเรียนมาเป็นแนวทางในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อเป็นพื้นฐานให้อยู่ในขอบเขตที่นักเรียนจะต้องเรียนรู้ ซึ่งบางบทเรียนครูอาจมีพื้นฐานความรู้ความเข้าใจและประสบการณ์น้อย เช่น เรื่องศิลปะพื้นบ้าน ศิลปวิจารณ์ และสร้างสรรค์งานศิลปะ การศึกษาเนื้อหาจากหนังสือเรียนจะสามารถช่วยแนะแนวทางและวิธีสอนให้อยู่ในขอบเขตที่นักเรียนในแต่ละระดับชั้นต้องเรียนรู้ (กรมวิชาการ, 2537) สำหรับวิธีการใช้หนังสือเรียนศิลปศึกษาของครูศิลปศึกษานั้น แลมเพลล่า (Lampela, 1994) ได้กำหนดเกณฑ์หรือรูปแบบการใช้หนังสือศิลปศึกษาไว้ คือ 1. ใช้ทุกๆ บทเรียน 2. ใช้เป็นบางบทเรียน 3. ใช้เฉพาะเพื่อการมองดู โดยวิธีการใช้อาจใช้แบบไม่บ่อย บางครั้ง หลายครั้ง เสมอจากการค้นพบนี้ชี้ให้เห็นค่าครูศิลปศึกษาของไทยใช้หนังสืออยู่ในระดับปานกลาง กล่าวได้ว่ายังอยู่ในระดับน้อยมาก ซึ่งแตกต่างจากครูศิลปศึกษาในสหรัฐอเมริกา ดังผลการศึกษาวิจัย

ของ แลมเพลล่า (Lampela, 1994) ที่พบว่า ครูศิลปศึกษาในรัฐโอไฮโอมีการใช้หนังสือเรียนศิลปศึกษาอยู่ในระดับบ่อยๆ หรือหลายครั้งแสดงว่าหนังสือเรียนศิลปศึกษามีการนำเสนอเนื้อหาความรู้ที่เป็นทักษะและกระบวนการใหม่ๆ มาประกอบในหนังสือ จึงทำให้ครูศิลปศึกษาไม่ต้องเสียเวลาในการศึกษาค้นคว้ามาก อีกทั้งหลักสูตรศิลปศึกษาในต่างประเทศมักมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอตามที่ ฟอสเตอร์ (Foster, 1990) ได้กล่าวว่าหลักสูตรศิลปศึกษาจะมีการพัฒนาปรับปรุงทุกๆ 3 ปีเพื่อให้มีความทันสมัยสอดคล้องกับสภาพของสังคมและสิ่งแวดล้อม ดังนั้นหนังสือเรียนศิลปศึกษาในฐานะที่เป็นองค์ประกอบหนึ่งของหลักสูตรจึงต้องมีการเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย คือการนำเอาความรู้ที่ใหม่สอดคล้องกับหลักสูตรความสนใจของนักเรียนที่อยู่ในขอบเขตที่นักเรียนสามารถปฏิบัติได้มาบรรจุไว้ ซึ่งจากผลการศึกษาวิจัยของ แลมเพลล่า (Lampela, 1994) ได้พบว่า เนื้อหาจากหนังสือเรียนมีบทบาทและความสำคัญสำหรับครูศิลปศึกษา ให้ได้ใช้เป็นแนวทางในการคัดเลือกเนื้อหากิจกรรม โดยครูเป็นผู้คัดเลือกเนื้อหาบางบทเรียนหรือเนื้อหาเฉพาะบทที่ครูสนใจ นอกจากนี้จากข้อค้นพบของ แมคคัทเชิน (Mccutcheon อ้างใน Lampela, 1994) ชี้ให้เห็นว่าที่ประชุมของโรงเรียนจะมีอิทธิพลต่อการใช้หนังสือเรียนของครู ด้วยการสั่งให้ครูนำมาใช้ประกอบการเรียนการสอนในโรงเรียน

สำหรับรายวิชาศิลปศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ที่ครูศิลปศึกษาส่วนใหญ่ปฏิบัติ การสอนคือ รายวิชาศิลปะกับชีวิต ศ 305 - ศ 306 แสดงว่าการจัดการเรียนการสอนศิลปะในราย วิชา ศ 305- ศ 306 นี้ต้องใช้ครูศิลปศึกษาที่มีความรู้และมีประสบการณ์ ซึ่งจากผลการวิจัยนี้พบ ว่าครูศิลปศึกษาส่วนใหญ่มีประสบการณ์มาก การเรียนการสอนในรายวิชานี้จึงจะก่อให้เกิดผล สัมฤทธิ์ตรงตามที่หลายฝ่ายคาดหวังไว้ หรือตรงตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตรกำหนด จากผลการ ศึกษาทำให้ผู้วิจัยได้ศึกษาถึงคำอธิบายรายวิชา ศ 305-ศ 306 พบว่า มุ่งเน้นในเรื่องของทักษะ และการปฏิบัติงานเป็นสำคัญ ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่า การเรียนการสอนของครูอาจไม่มุ่งเน้นในเรื่องของ ทฤษฎีต่างๆ ที่จะนำมาใช้เป็นหลักการหรือแนวทางในการปฏิบัติกิจกรรมของนักเรียน โดยครู ศิลปศึกษาจะใช้ความรู้และประสบการณ์ที่มีอยู่ถ่ายทอดความรู้ให้กับนักเรียน ซึ่งอาจไม่เป็นไป ตามแนวคิดทางการศึกษาในขั้นพื้นฐานที่ต้องการให้นักเรียนได้เรียนรู้ถึงหลักการเบื้องต้น เพื่อ นำไปใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติกิจกรรมหรือประยุกต์ให้เกิดแนวทางอื่นๆ ต่อไปอย่างเหมาะสม กับวัยและประสบการณ์ของนักเรียน ดังนั้นถึงแม้ว่า รายวิชา ศ 305- ศ 306 จะเน้นในเรื่อง ของทักษะการปฏิบัติ แต่หนังสือเรียนศิลปศึกษาในระดับนี้ก็มีความสำคัญ ที่จะส่งเสริมให้ นักเรียนเกิดการเรียนรู้ถึงหลักการหรือแนวทางอื่นๆ ที่สอดคล้องกับการปฏิบัติกิจกรรมศิลปะ เช่น เรื่องของการรับรู้ การวิจารณ์งานศิลปะ สุนทรียศาสตร์และประวัติศาสตร์ การนำเสนอรูปแบบของหนังสือเรียนศิลปศึกษาในระดับนี้จึงต้องนำเสนอถึงความหลากหลายในรูปแบบของ

กิจกรรมการปฏิบัติที่มีเนื้อหาหัวข้อเรื่องที่สัมพันธ์กับกิจกรรม รวมทั้งต้องนำเสนอภาพประกอบที่มีขนาดใหญ่สามารถเห็นรายละเอียดของภาพ เช่น สี พื้นผิว การจัดองค์ประกอบได้อย่างชัดเจนและเป็นภาพที่เหมาะสมกับระดับการเรียนรู้ และประสบการณ์ทางการเห็นของนักเรียน โดยมีรูปแบบการเรียนได้อย่างชัดเจนใช้ภาษาเหมาะสมอ่านเข้าใจได้ง่ายโดยไม่ต้องตีความ และมีความถูกต้องตามข้อเท็จจริง

เมื่อพิจารณาจากประเภทของหนังสือที่ใช้เป็นหลักประกอบการเรียนการสอน พบว่า ร้อยละ 52.25 ใช้หนังสือเรียนศิลปศึกษาของสำนักพิมพ์เอกชน แสดงว่า หนังสือเรียนของสำนักพิมพ์เอกชนเป็นหนังสือเรียนที่มีการออกแบบ รวมทั้งมีการจัดองค์ประกอบต่างๆ ในหนังสือมีความน่าสนใจ ครูศิลปศึกษาส่วนใหญ่จึงมีความเชื่อมั่นต่อเนื้อหาความรู้ เพราะเป็นหนังสือที่ผู้เขียนต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ เชี่ยวชาญทางด้านหลักสูตรและการสอนศิลปะในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น จึงสามารถรู้ถึงปัญหาและความต้องการของครูการคัดเลือกเนื้อหาประกอบในหนังสือ จึงอาจมีการศึกษาถึงความต้องการของครูแล้วนำมาประมวลเป็นเนื้อหาที่เหมาะสมมาบรรจุไว้ จากผลการศึกษาในส่วนของข้อเสนอแนะ พบว่าครูศิลปศึกษาที่ใช้หนังสือเรียนศิลปศึกษาของเอกชนบางส่วนให้ข้อคิดเห็นว่า หนังสือเรียนศิลปศึกษาของสำนักพิมพ์เอกชนมีการนำเสนอเนื้อหาและกิจกรรมอย่างเป็นลำดับขั้นตอน คือจะเริ่มจากสาระสำคัญของเนื้อหา การกำหนดจุดประสงค์นำทาง จุดประสงค์ปลายทาง เนื้อหา กิจกรรมที่มีความน่าสนใจ และการทดสอบที่เหมาะสมกับระดับการเรียนรู้ ภาพประกอบเป็นภาพสีมีความสวยงามชัดเจน และการออกแบบจัดวาง การเน้นหัวข้อใหญ่ หัวข้อย่อยมีความน่าสนใจ นอกจากนี้จากการศึกษาเอกสารขององค์การยูเนสโก (UNESCO, 1984) พบว่า การที่หนังสือเรียนของสำนักพิมพ์เอกชนมีคุณภาพและมีความสวยงามน่าสนใจ เป็นเพราะสำนักพิมพ์เอกชนมีบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการสร้างหนังสือเรียนโดยแบ่งออกเป็นฝ่ายต่างๆ คือ บรรณาธิการเป็นผู้กำหนดโครงสร้างของหนังสือเรียนโดยรวมและการตรวจพิจารณาเนื้อหา ผู้เขียนเป็นผู้กำหนดรายละเอียดของเนื้อหา เทคนิควิธีการในการปฏิบัติกิจกรรมที่มีการออกแบบอย่างน่าสนใจกับระดับการเรียนรู้ นักออกแบบภาพประกอบจะปฏิบัติงานร่วมกับนักเขียนเพื่อคัดเลือกหรือกำหนดแนวทางในการสร้างภาพประกอบให้สอดคล้องกับเนื้อหาเรื่องราว นักออกแบบจัดวาง เป็นผู้กำหนดองค์ประกอบของหนังสือเรียนโดยรวม เช่น ตัวอักษร กรอบ คอลัมน์ สี และการจัดวางหน้ากระดาษให้เกิดความเด่นสะดุดตาและสวยงาม รวมทั้งยังประกอบด้วยผู้เชี่ยวชาญทางด้านภาษาเพื่อตรวจสอบความถูกต้อง และความเหมาะสมของภาษาที่นำมาใช้เพื่อให้เกิดความชัดเจนและเข้าใจได้ง่าย ดังนั้นหนังสือเรียนศิลปศึกษาของสำนักพิมพ์เอกชนจึงมีความเป็นมาตรฐานตรงตามขอบเขตและประเภทของเนื้อหาวิชาที่เรียบเรียง ซึ่งในเรื่องนี้จากผลการศึกษาวิจัยของ ชัยรัตน์ ชลวิถี (2523)

สามารถนำมาสนับสนุนความเชื่อนี้ได้เพราะ พบว่า การออกแบบกราฟิกในหนังสือเรียนของสำนักพิมพ์เอกชนมีความน่าสนใจมากกว่าหนังสือเรียนของกระทรวงศึกษาธิการ นอกจากนี้จากการศึกษาเอกสารของ โอลิเวียร์รา (Oliveira, 1995) ยังพบว่าการศึกษาที่ครูเลือกหนังสือเรียนของสำนักพิมพ์เอกชน เพื่อนำมาใช้ประกอบการสอน อาจเป็นเพราะสำนักพิมพ์เอกชนให้ส่วนแบ่งเปอร์เซ็นต์สำหรับการจำหน่ายแก่ครูและโรงเรียน ผู้ที่เกี่ยวข้องจึงมีการเสนอรายชื่อหนังสือเรียนเพื่อให้ผู้บริหาร ได้พิจารณาจัดซื้อหรือนำมาจำหน่ายให้กับนักเรียน และจากผลการศึกษานี้ยังสามารถพิจารณารายละเอียดได้ว่า จากจำนวนกลุ่มตัวอย่างประชากร 289 คน มีผู้คัดเลือกหนังสือเรียนศิลปศึกษาของสำนักพิมพ์เอกชน ถึง 151 คน คิดเป็นร้อยละ 52.25 โดยหนังสือเรียนที่ครูศิลปศึกษาเลือกมาใช้ประกอบการสอนมากที่สุดคือ หนังสือเรียนศิลปศึกษาของสำนักพิมพ์วัฒนาพานิช ซึ่งเรียบเรียงโดย กาญจน์ ภาคสุวรรณ จำนวน 51 คน คิดเป็นร้อยละ 33.37 ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะผู้เรียบเรียงมีความรู้และประสบการณ์ตรงในการสอนศิลปศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โดยเฉพาะการสอนในโรงเรียนของเอกชน อาจเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสังเกตการสอนและการปฏิบัติงานของนักเรียน รวมทั้งการได้ศึกษาหลักการทฤษฎีในวิชาศิลปศึกษาโดยตรงการกำหนดเนื้อหา กิจกรรม การคัดเลือกภาพประกอบ การจัดวาง จึงสามารถดึงดูดความสนใจให้ครูมีความเชื่อมั่นต่อการนำมาใช้ และพบว่าครูศิลปศึกษาที่เป็นเพศหญิงเลือกหนังสือเรียนศิลปศึกษาของ กาญจน์ ภาคสุวรรณ อยู่ในระดับมาก (31 คน) คิดเป็นร้อยละ 70.58 แสดงว่าผู้เรียบเรียงมีความละเอียดละอในการคัดเลือกเนื้อหา หรือการกำหนดองค์ประกอบต่างๆ ในหนังสืออย่างครบถ้วน เช่น สาระสำคัญของเนื้อหา จุดประสงค์ ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม กิจกรรม ภาพประกอบ ได้อย่างสอดคล้องกับความสนใจของกลุ่มครูศิลปศึกษาและสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตรวิชาศิลปศึกษา ซึ่งองค์การยูเนสโก (Unesco, 1983) ได้กำหนดเกณฑ์ในการคัดเลือกผู้เขียนหนังสือเรียนไว้ ดังนี้ 1. เป็นผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญพิเศษในสาขาวิชาที่เขียน 2. มีความคุ้นเคยกับรายวิชาและหลักสูตรในวิชาที่เขียน

และจากการพิจารณาถึงสภาพปัญหาของครูศิลปศึกษาที่ใช้หนังสือเรียนศิลปศึกษา พบว่าครูศิลปศึกษาส่วนใหญ่ประสบปัญหาเกี่ยวกับการใช้หนังสือเรียนศิลปศึกษาคิดเป็นร้อยละ 65.40 แสดงว่าการผลิตหนังสือเรียนศิลปศึกษายังไม่สอดคล้องกลมกลืนกับธรรมชาติและประเภทของวิชา เพราะวิชาศิลปศึกษาเป็นวิชาที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องข้องกับการรับรู้ และชื่นชมความงามในศิลปะแขนงทัศนศิลป์ ดนตรี และนาฏศิลป์ การผลิตหนังสือเรียนศิลปศึกษาจึงต้องเน้นคุณภาพของภาพประกอบ คุณภาพของการพิมพ์ คุณภาพของการเขียนและคุณภาพทางการออกแบบรูปเล่มเป็นสำคัญ ซึ่งจากการศึกษาถึงหนังสือเรียนในต่างประเทศ พบว่า หนังสือเรียนศิลปศึกษาจะนำเสนอแนวทางในการปฏิบัติกิจกรรมศิลปะ ภาพประกอบขนาดใหญ่พิมพ์สี่สีที่เหมือนกับรูปต้น

ฉบับ และการเขียนอธิบายประกอบภาพอ่านเข้าใจได้ง่ายและชัดเจน (Mason, 1994) และจากผลการศึกษานี้ยังพบว่าร้อยละ 77 เป็นปัญหาที่เกิดจากหนังสือเรียนคือ การเขียนเนื้อหาไม่ชัดเจน แสดงว่า คุณภาพทางด้านเนื้อหาในหนังสือเรียนต้องมีการพัฒนารูปแบบและแนวทางในการเขียนให้มีความชัดเจนขึ้นด้วยการศึกษาถึงหลักการและแนวทางในการเขียนเนื้อหาที่ถูกต้องตามหลักวิชาการ ซึ่ง รัฐจวน อินทรกำแหง และคณะ (2524) ได้ให้หลักเกณฑ์ในการเขียนเพื่อให้มีความชัดเจนเข้าใจง่ายไว้ดังนี้

1. การจัดวางตำแหน่งของคำสำคัญและใช้คำถูกต้อง
2. เลือกคำที่สามารถสื่อความหมายได้ชัดเจน
3. ใช้คำที่เหมาะสมกับวัยและประสบการณ์ของนักเรียน
4. วิธีการเขียนมีความปราณีตละเอียดละออ

จากการศึกษาปัญหาที่พบนี้ แสดงว่าครูศิลปศึกษาสังกัดกรมสามัญศึกษา กรุงเทพมหานคร เป็นบุคคลากรที่มีความรู้ความสามารถและมีประสบการณ์เกี่ยวกับเนื้อหาวิชาศิลปศึกษา จึงสามารถพิจารณาถึงข้อบกพร่องของเนื้อหาและองค์ประกอบของหนังสือเรียนว่าครอบคลุมหรือเหมาะสมกับนักเรียนในแต่ละระดับชั้นหรือไม่ ซึ่งจากผลการวิเคราะห์ข้อมูลของความคิดเห็นของครูศิลปศึกษาเกี่ยวกับหนังสือเรียนศิลปศึกษา โดยภาพรวมด้านเนื้อหาพบว่าอยู่ในเกณฑ์เหมาะสมระดับปานกลาง และเมื่อจำแนกตามสำนักพิมพ์หรือจำแนกตามระดับชั้น ซึ่งพบว่าด้านเนื้อหาจากหนังสือเรียนศิลปศึกษามีค่าเฉลี่ยอยู่ในเกณฑ์เหมาะสมต่ำสุด ทุกๆระดับชั้นแสดงผลของการใช้หนังสือเรียนศิลปศึกษาของครูอยู่ในระดับปานกลางอาจเป็นเพราะเนื้อหาจากหนังสือยังไม่มีความน่าสนใจหรือสอดคล้องกับสภาพของชีวิตและสภาพการสอนของครู ครูจึงให้ความสำคัญกับส่วนประกอบอื่นๆ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการนำเสนอเพื่อให้เกิดความเหมาะสมและอยู่ในขอบเขตที่นักเรียนต้องศึกษา เช่น ภาพประกอบ กิจกรรมหรือการออกแบบจัดวางรูปเล่ม ดังนั้นจึงอาจกล่าวสรุปได้ว่า บทบาทของครูที่มีต่อหนังสือเรียนคือ การนำมาใช้ศึกษาหรือพิจารณาองค์ประกอบต่างๆ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการนำเนื้อหามาใช้ประกอบการเรียนการสอน ซึ่งวิธีการที่ครูศิลปศึกษาแต่ละคนใช้อาจแตกต่างกัน คือ บางคนอาจใช้ทุกบทเรียน โดยเฉพาะครูศิลปศึกษาที่ไม่มีประสบการณ์ในการสอน (Lampela, 1994) บางคนใช้บางบทเรียนหรือใช้เพื่อการสำรวจหรือดูเนื้อหา โดยไม่มีการดึงเนื้อหาจากหนังสือมาใช้ประกอบการสอนเลย เจนคินสัน (Jenkinson อ้างใน Turner, 1988) แนะนำว่าในการคัดเลือกหนังสือเรียนหรือเครื่องมืออื่นๆ ควรมีเกณฑ์กำหนดขึ้นมาเพื่อให้ครอบคลุมสื่ออื่นๆ ด้วย ดังนี้

1. เป็นเครื่องมือซึ่งเหมาะสมกับระดับชั้นหรือไม่
2. อะไรคือวัตถุประสงค์ของการเลือกนำมาใช้

3. แนวทางใดที่จะช่วยให้ได้ใช้ตรงตามวัตถุประสงค์
4. เครื่องมือที่ใช้มีรูปแบบ ระดับ หรือเนื้อหาของปัญหาหรือไม่
5. ครุวางแผนอย่างไรเพื่อที่จะไปพบปัญหานั้น
6. มีความเหมาะสมกับนักเรียนแต่ละคนหรือไม่
7. มีการแนะนำเครื่องมือที่ดีและมีการวิพากษ์วิจารณ์หรือไม่

โอลิเวียร์รา (Oliveira, 1995) ให้เกณฑ์ในการพิจารณาคัดเลือกหนังสือเรียนไว้ ดังนี้

1. พิจารณาจากความน่าสนใจของหนังสือเรียน เช่น สี การรวบรวม การนำเสนอ ภาพรวมของหนังสือทั้งหมด ความครอบคลุมหลักสูตร ความเหมาะสมในการนำมาปฏิบัติและการกระตุ้นให้เกิดความสนใจ
2. พิจารณาจากเกณฑ์อื่นๆ เช่น ความยากง่ายต่อการนำมาปฏิบัติ ความพอเพียงของเนื้อหาที่นำมาใช้ในแต่ละวัน ความเหมาะสมกับเวลาที่นำมาใช้ในการปฏิบัติ การแนะนำนักเรียนให้เกิดพฤติกรรมระหว่างเรียน ราคาจำหน่ายและความแข็งแรงของปก

แนวทางเหล่านี้สามารถนำมาใช้เป็นหลักเกณฑ์หรือคัดเลือกหนังสือเรียนได้สอดคล้องกับสภาพการจัดการเรียนการสอนและสิ่งแวดล้อมได้อย่างเหมาะสม อย่างไรก็ตามการเลือกใช้นหนังสือเรียนเพียงเล่มเดียว อาจไม่ทำให้ครูและนักเรียนเกิดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้ได้ ซึ่งคาลลาฮาน คลาก และเคลล็อก (Callahan Clak and Kellough, 1995) กล่าวว่าเพื่อช่วยให้นักเรียนระดับมัธยมศึกษาเกิดพัฒนาการและเกิดทักษะการอ่าน ครูจะต้องตอบรับถึงปัญหาและช่วยนักเรียนได้เรียนรู้จากสื่ออื่นๆ ที่เหมาะสม

ตอนที่ 2 ความคิดเห็นเกี่ยวกับหนังสือเรียนศิลปศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

1. ด้านความสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตรวิชาศิลปศึกษา

ครูศิลปศึกษาส่วนใหญ่เห็นว่าหนังสือเรียนศิลปศึกษาส่งเสริมให้มีความรู้ความเข้าใจ ในการปฏิบัติกิจกรรมศิลปะอยู่ในเกณฑ์เหมาะสมระดับมาก อาจเป็นเพราะว่าการเรียนวิชาศิลปศึกษาโดยเฉพาะวิชาศิลปะกับชีวิตเป็นวิชาที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้นักเรียนได้เกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับศิลปะขั้นพื้นฐานสามารถชื่นชมและเห็นคุณค่าในงานศิลปะวัฒนธรรมจนสามารถนำเอาศิลปะมาปรับใช้ได้อย่างสัมพันธ์กับชีวิตและสิ่งแวดล้อม โดยกรมวิชาการ (2538) กล่าวว่า การเรียนศิลปศึกษาหรือศิลปะกับชีวิต มีจุดเน้นที่สำคัญคือการส่งเสริมความรู้ความเข้าใจพื้นฐานโดยให้นัก

เรียนได้มีโอกาสในการเลือกปฏิบัติกิจกรรมที่มีความสนใจ ความถนัดและความคิดสร้างสรรค์ของตนเองได้อย่างอิสระ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าแนวทางในการเรียบเรียงหนังสือเรียนศิลปศึกษาผู้เขียนจะต้องมุ่งเน้นเนื้อหาเกี่ยวกับการปฏิบัติกิจกรรม เพื่อให้สอดคล้องกับแนวคิดของวิชาศิลปะรวมทั้งจุดมุ่งหมายของหลักสูตรศิลปศึกษา ที่มีจุดมุ่งหมายให้นักเรียนสามารถปฏิบัติกิจกรรมศิลปะและแสดงออกได้ตามวุฒิภาวะของผู้เรียน (กระทรวงศึกษาธิการ ,2535) จากรูปแบบเฉพาะของวิชาศิลปศึกษาที่เป็นวิชาที่เปิดโอกาสให้แสดงออกทางความคิดสร้างสรรค์และจินตนาการได้อย่างอิสระ รวมทั้งจากแนวคิดของ วิชัย วงศ์ใหญ่ (2528) นักการศึกษาทางด้านศิลปศึกษาที่กล่าวถึงจุดมุ่งหมายที่ที่ต้องการส่งเสริมให้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับศิลปะจนสามารถปฏิบัติกิจกรรมศิลปะได้อย่างเหมาะสมนั้น อาจเป็นจุดประสงค์หลักที่ผู้เรียบเรียงหนังสือเรียนต้องนำแนวคิดมาวิเคราะห์เพื่อหาแนวทางในการถ่ายทอดให้นักเรียนเกิดประสบการณ์ในการเรียนรู้เกี่ยวกับเทคนิควิธีการรวมทั้งหลักการในการปฏิบัติกิจกรรมศิลปะได้อยู่ในขอบเขตที่กำหนด การยึดแนวทางตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตรศิลปศึกษาข้อที่ 1 คือ เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจพื้นฐานด้านศิลปะมาเป็นแนวทางในการกำหนดเนื้อหาจึงอยู่ในระดับมาก ซึ่งจะเห็นได้จากการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับหนังสือเรียนศิลปศึกษาตามหลักสูตรศิลปศึกษา 2521 ของ อัญชลี โสมดี (2531) ที่พบว่า หนังสือเรียนศิลปศึกษาจะเน้นจุดมุ่งหมายในเรื่องของการปฏิบัติกิจกรรมศิลปะมากกว่าจุดมุ่งหมายอื่นๆ ซึ่งกรมวิชาการ (2538) กล่าวว่า การส่งเสริมให้นักเรียนเกิดความรู้ความเข้าใจหลักการทางศิลปะจะสามารถนำไปสู่การชื่นชมศิลปะในแขนงต่างๆ ได้เป็นอย่างดีรวมทั้งสามารถช่วยพัฒนาความเป็นมนุษย์ให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

อย่างไรก็ตามแม้ว่าตามหลักสูตรศิลปศึกษาจะกำหนดจุดมุ่งหมายขึ้นมา 4 ข้อเพื่อให้ผู้เรียนเกิดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนได้อย่างครอบคลุมตามขอบเขตที่กำหนดไว้ แต่จากผลการวิจัยนี้ครูศิลปศึกษาให้ความเห็นว่า ตามจุดมุ่งหมายในข้อที่ 2 คือ เพื่อให้เห็นคุณค่าของศิลปะมีความภาคภูมิใจในศิลปวัฒนธรรมไทยและรู้จักรักษาเพื่อเป็นมรดกสืบทอดต่อไป มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดซึ่งจะเห็นได้ว่ามีความขัดแย้งกับหลักสูตรที่กำหนดขึ้นมา รวมทั้งในปัจจุบันนี้สื่อแขนงต่างๆ รวมทั้งหนังสือเรียนในหลายวิชาต่างให้ความสำคัญกับเนื้อหาทางด้านศิลปวัฒนธรรม โดยการสอดแทรกเนื้อหาเข้าไปผสมผสานกับเนื้อหาหลักของรายวิชานั้นๆ เพราะรัฐบาลต่างรณรงค์และกำหนดให้หลายๆ ฝ่าย ให้ความสำคัญกับงานด้านศิลปวัฒนธรรมของไทย ซึ่งนักวิชาการทางด้านศิลปะได้ให้แนวคิดของการเรียนรู้ในเรื่องของงานศิลปวัฒนธรรมว่า เป็นเรื่องที่สำคัญเพราะเป็นเนื้อหาความรู้ที่เป็นเรื่องใกล้ตัวผู้เรียนมากที่สุดและสามารถนำมา ซึ่งความรู้ความเข้าใจและเห็นคุณค่าในงานศิลปวัฒนธรรมของชาติทั้งในอดีตและปัจจุบันได้อย่างเหมาะสม (วิรัตน์ พิษณุไพบุลย์, 2536) นอกจากนี้จากการศึกษาเอกสารของกรมวิชาการ (2540) ยังได้ระบุถึงคุณค่าและ

ความสำคัญของงานศิลปวัฒนธรรมของไทยว่า จะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และเข้าใจถึงคุณค่าของวัฒนธรรม ก่อให้เกิดความรัก ความหวงแหนในศิลปวัฒนธรรมและเกิดการอนุรักษ์สืบทอดต่อไป แนวทางในการปลูกฝังเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ อาจทำได้โดยการนำเสนอเนื้อหาที่เกี่ยวกับการศึกษาค้นคว้า ในเรื่องของโบราณสถาน โบราณวัตถุ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี หรือเนื้อหาเกี่ยวกับการทัศนศึกษาเกี่ยวกับเรื่องราวทางประวัติศาสตร์และศิลปกรรมซึ่งเนื้อหาเหล่านี้จะทำให้นักเรียนเข้าใจและเห็นคุณค่าทางด้านฝีมือ ความปราณีตงดงามในเชิงช่าง ความเป็นระเบียบแบบแผนของการสร้างสรรค์และภูมิปัญญาที่แฝงอยู่ในผลงานศิลปะ จนเกิดการซึมซับในเรื่องของความงาม ความซาบซึ้ง ชื่นชม ได้อย่างมีประสิทธิภาพ อันเป็นเป้าหมายหลักของหลักสูตรศิลปศึกษาในปัจจุบันที่คาดหวังว่าผู้เรียนจะเกิดผลสัมฤทธิ์ดังกล่าว ในเรื่องนี้ ฟอสเตอร์ (Foster, 1990) กล่าวว่า การศึกษาในประเทศญี่ปุ่นจะมุ่งเน้นให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ และเห็นคุณค่าในงานศิลปวัฒนธรรมของชาติในระดับมาก สื่อการเรียนประเภทหนังสือเรียนจึงมีการกำหนดเนื้อหาที่จะช่วยส่งเสริมให้เกิดผลสัมฤทธิ์ทางด้านนี้ คือ จะนำเสนอเนื้อหาและกิจกรรมประเภทที่ใช้เนื้อหาของภาพงานศิลปกรรมของศิลปินทั้งของญี่ปุ่นเองหรือศิลปินชาติตะวันตกในประวัติศาสตร์มาคัดลอกรูปแบบ รวมทั้งศึกษาถึงประวัติความเป็นมาของภาพศิลปินและรูปแบบของงานศิลปะที่ศิลปินสร้างสรรค์ขึ้นมา ส่วน กรมวิชาการ (2540) กล่าวว่า การศึกษาเนื้อหาเรื่องราวทางด้านศิลปกรรม ศาสนา พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนา เช่น สถาปัตยกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม รวมทั้งแหล่งความงามตามธรรมชาติ โดยการนำเอาหลักการทางศิลปะมาเกี่ยวข้องกับการศึกษาเรียนรู้ เช่น ความสมดุล สัดส่วน จังหวะ ความกลมกลืน ความขัดแย้ง ความแตกต่าง ความเป็นเอกภาพ จุดเด่น จะสามารถเชื่อมโยงไปสู่การรับรู้ ชื่นชม เกิดสุนทรียภาพทางความงาม เกิดรสนิยม สามารถนำมาใช้ได้อย่างสอดคล้องกับชีวิตประจำวันและยังเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อมอีกด้วย จากการศึกษาแผนแม่บทของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2537) พบว่าได้กำหนดให้ปี 2537 - 2540 เป็นปีรณรงค์วัฒนธรรมของไทย เพราะเห็นว่าวัฒนธรรมเป็นผลของความเจริญองงามของสังคม การสร้างสรรค์งานศิลปกรรมทุกแขนง ขนบธรรมเนียมประเพณีทั้งในอดีตและปัจจุบัน ดังนั้นแนวทางในการกำหนดเนื้อหาและกิจกรรม เพื่อให้เหมาะสมกับระดับการเรียนรู้ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น จึงอาจนำเสนอให้อยู่ในขอบข่าย ดังนี้

1. สถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์
2. วิถีครอบครัวและชุมชนไทย
3. ขนบธรรมเนียมประเพณี
4. ภาษาไทย
5. ระเบียบวินัย

6. ค่านิยม คุณธรรม จริยธรรม
7. วิธีชีวิตและภูมิปัญญาไทย
8. การแต่งกายแบบไทย
9. ศิลปกรรมแบบไทย
10. วัฒนธรรมกับการท่องเที่ยว
11. วัฒนธรรมกับการพัฒนา

2. ด้านเนื้อหา

ครูศิลปศึกษาส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่า เนื้อหาในหนังสือเรียนศิลปศึกษาสอดคล้องกับ จุดมุ่งหมายของวิชาศิลปศึกษาอยู่ในเกณฑ์เหมาะสมระดับมากแสดงว่าเป็นเพราะในการเขียน หนังสือเรียนศิลปศึกษานั้น จุดประสงค์ของรายวิชาและโครงสร้างของหลักสูตรเป็นแหล่งข้อมูล แรกที่ผู้เขียนต้องศึกษาเพื่อใช้เป็นแนวทางในการกำหนดเนื้อหาให้อยู่ในขอบเขตที่นักเรียนใน แต่ละระดับชั้นต้องเรียนรู้ เนื้อหานับว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญสำหรับหนังสือเรียนศิลปศึกษา เพราะเป็นส่วนที่จะช่วยขยายแนวความคิดของผู้เรียนให้กว้างขวางขึ้น เพราะเนื้อหาได้มาจาก หลักสูตรการเรียนการสอนและคำอธิบายรายวิชาของแต่ละรายวิชาในการเรียบเรียงเนื้อหาจึงต้อง ให้สัมพันธ์และสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายในสาขาวิชาที่เขียนมากที่สุด (Murray and Kobayachi, 1987) โดยการนำเสนอเนื้อหาตามโครงสร้างของเนื้อหาวิชาโครงสร้างของคำอธิบายรายวิชา และโครงสร้างของจุดประสงค์ของการเรียนรู้ ซึ่งโครงสร้างเหล่านี้เป็นโครงสร้างพื้นฐานของ หลักสูตรในแต่ละระดับนั้น (จินตนา ในกาชชี่, ม.ป.ป.) ซึ่งอาจกล่าวสรุปได้ว่า การเขียนเนื้อหา ต้องใช้หลักสูตรและจุดมุ่งหมายของวิชานำมาเป็นแนวคิดในการถ่ายทอดแนะนำเสนอขอบเขต ของเนื้อหาบทเรียน เนื้อหาที่เป็นโครงสร้างของหลักสูตรที่สำคัญและสามารถนำมาประยุกต์ใช้ เป็นแนวทางในการเขียนหนังสือเรียนศิลปศึกษาจะประกอบด้วย (Doherty, 1990)

1. แนวเหตุผลของการเรียนการสอนศิลปะ
2. ปรัชญาทางด้านศิลปะ
3. เป้าหมายหลักของรัฐบาล
4. จุดประสงค์ของการเรียนรู้
5. กิจกรรมการเรียนรู้
6. รูปแบบของเนื้อหาบทเรียน
7. เนื้อหาทางด้านศิลปวัฒนธรรมและคำศัพท์เฉพาะทางศิลปะ
8. กระบวนการ การบูรณาการ และการประเมินผล

นอกจากนี้ในกระบวนการเรียนการสอนศิลปศึกษาในปัจจุบันมีการเน้นทักษะการเรียนการสอนแบบกระบวนการคือ มุ่งเน้นให้นักเรียนคิดเป็นทำเป็นและแก้ปัญหาเป็น ซึ่งกระบวนการเหล่านี้จะมีส่วนช่วยให้นักเรียนเกิดทักษะในการคิดแก้ปัญหาในรูปแบบต่างๆ ที่สอดคล้องสัมพันธ์กับชีวิตประจำวัน จนสามารถเกิดการนำมาใช้ได้อย่างเหมาะสมและเกิดผลสัมฤทธิ์ได้เป็นอย่างดี (กรมวิชาการ, 2538) ดังนั้น ในการกำหนดเนื้อหาบทเรียนจึงต้องคัดเลือกเนื้อหา กิจกรรมในรูปแบบที่จะช่วยส่งเสริมให้เกิดความคิดสติปัญญา จนเกิดทักษะกระบวนการในการคิดวิเคราะห์ในสิ่งต่างๆ ได้อย่างเป็นระบบ ซึ่ง คาลลาฮาน และคลาก (Callahan and Clark, 1988) ได้กล่าวว่าการนำเนื้อหาและกิจกรรมประเภทที่มีลักษณะของการสืบค้น การค้นคว้าวิจัย การสนทนาและการอภิปรายมาประกอบในหนังสือเรียน สามารถช่วยส่งเสริมและเป็นแนวทางให้เกิดการใช้กระบวนการทางด้านสติปัญญามาวิเคราะห์หาข้อเท็จจริงได้อย่างเป็นระบบ อันเป็นการช่วยให้นักเรียนเกิดแนวคิดหรือได้คำตอบที่หลากหลายในรูปแบบ นอกจากนี้ในการนำเสนอเนื้อหา ยังต้องอ้างอิงจากทฤษฎีของหลักสูตรที่สำคัญ อันประกอบด้วย ทฤษฎีทางด้านปรัชญาศิลปะ ทฤษฎีทางด้านโครงสร้างทางรูปแบบของศิลปะ ทฤษฎีด้านรูปแบบการใช้เครื่องมือและวัสดุ อุปกรณ์ ทฤษฎีทางด้านประวัติศาสตร์ และทฤษฎีทางด้านความสัมพันธ์ (Crawford, 1982) เมื่อพิจารณาจากจุดมุ่งหมายของวิชาศิลปศึกษารายวิชาศิลปะกับชีวิต จะพบว่าวิชาศิลปะกับชีวิต 1 - 6 มีจุดประสงค์หลัก คือ เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจและชื่นชมในศิลปะนั้นๆ (1-2) เพื่อให้สามารถปฏิบัติงานศิลปะและแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับความงามความหมายและคุณค่าได้ตามวุฒิภาวะ (3-4) เพื่อให้สามารถนำความรู้ความเข้าใจมาใช้อย่างเหมาะสม มีรสนิยม เกิดความงามกับชีวิตประจำวัน (5) และเพื่อให้สามารถใช้ศิลปะให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคม (6) (กระทรวงศึกษาธิการ, 2535) จากจุดมุ่งหมายของวิชาศิลปะกับชีวิตในหลักสูตรศิลปศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (พุทธศักราช 2521) ฉบับปรับปรุง 2533 นี้ สุลักษณ์ ศรีบุรี (2534) มีความเห็นว่าวิชาศิลปะกับชีวิตมีสาระสำคัญ คือ ศิลปะกับชีวิต 1 - 2 มีจุดประสงค์เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจพื้นฐานด้านศิลปะควบคู่ไปกับความรู้ด้านสุนทรียศาสตร์ เพื่อให้เกิดความชื่นชม เห็นคุณค่าในงานศิลปะและความงาม ศิลปะกับชีวิต 3-4 มีจุดประสงค์เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจด้านประยุกต์ศิลป์ควบคู่ไปกับศิลปะวิจารณ์ เพื่อให้สามารถแสดงออกทางศิลปะและการวิจารณ์ได้อย่างเหมาะสม ศิลปะกับชีวิต 5-6 มีจุดประสงค์ให้เกิดความชื่นชมและซาบซึ้งในงานศิลปะควบคู่ไปกับศิลปะนิยม โดยสามารถนำไปใช้ได้อย่างสัมพันธ์กับชีวิต สังคมและสิ่งแวดล้อม จากทักษะและจุดประสงค์เหล่านี้ผู้เรียบเรียงหนังสือเรียนศิลปศึกษาอาจจับสาระสำคัญของแต่ละรายวิชาที่มุ่งเน้นให้เกิดผลสัมฤทธิ์มาเป็นแนวคิดในการกำหนดเนื้อหาและกิจกรรมให้เกิดความเหมาะสมกับลำดับพัฒนาการและความสามารถของนักเรียน และกรมวิชาการ (2538) ยังได้แนะนำเทคนิคของการศึกษาทางด้านศิลปศึกษา อันเป็นแนวทางไปสู่ความชื่นชม สามารถใช้ทฤษฎี

การเรียนรู้ทางศิลปศึกษา 4 แขนคือ ทฤษฎีทางสุนทรียศาสตร์ ทฤษฎีศิลปวิจารณ์ ทฤษฎีทางประวัติศาสตร์ และทฤษฎีทางศิลปปฏิบัติโดยการบรรจุลงทุกแขนหรือเป็นแขน ฉะนั้นแนวทางในการเรียบเรียงเนื้อหาของหนังสือเรียนศิลปศึกษาจึงต้องใช้แนวคิดจากหลักสูตรและจุดประสงค์ของวิชามาเป็นตัวกำหนดเนื้อหาและกิจกรรม นอกจากนี้ยังต้องศึกษาถึงแนวความคิดของนักการศึกษาที่ได้ให้ข้อสรุปถึงจุดมุ่งหมายของรายวิชาต่างๆ ในหลักสูตรนั้นๆ ซึ่งเมื่อพิจารณาถึงหนังสือเรียนศิลปศึกษาของสหรัฐอเมริกาที่ เกร็กอรี (Gregory, 1989) ได้ทำการศึกษาไว้ว่าจะทำการออกแบบและนำเสนอเนื้อหา โดยยึดหลักสูตรการเรียนรู้ศิลปศึกษาในขั้นพื้นฐานเพื่อกำหนดเนื้อหาให้ครอบคลุมศิลปะทั้ง 4 แขน เนื้อหาที่กำหนดขึ้นมาจะเกี่ยวข้องกับหลักการทฤษฎีของการใช้เครื่องมือในการสร้างสรรค์งานศิลปะ โดยสอดคล้องวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้คำศัพท์เฉพาะที่สอดคล้องกับหลักสูตรข้างต้น เพื่อมุ่งหวังให้เกิดความเข้าใจพื้นฐานในการปฏิบัติงานศิลปะ ความสำคัญของศิลปะ บทบาทของศิลปะ งานนำมาซึ่งการสังเกต การคิดค้น การสร้างสรรค์ วิพากษ์วิจารณ์ และการชื่นชมงานศิลปะได้อย่างถูกต้องสมบูรณ์ นอกจากนี้ กาย์ (Gagne อ้างใน Chadwick, 1990) ได้ให้หลักเกณฑ์ในการออกแบบทางการเรียนการสอน ดังนี้

1. กระตุ้นนักเรียนให้เกิดความสนใจในเนื้อหาบทเรียน
2. แสดงจุดมุ่งหมายของเนื้อหาบทเรียนอย่างชัดเจน
3. แนะนำนักเรียนให้พัฒนาส่วนประกอบของบทเรียน เช่น วิธีสอน การจัดรูปเล่ม
4. นำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับการวิพากษ์วิจารณ์
5. กระตุ้นการพัฒนาการของนักเรียน หรือส่งเสริมจินตนาการของตนเอง
6. สอนให้เกิดการแก้ปัญหา

เมื่อพิจารณาค่าเฉลี่ยความคิดเห็นในระดับต่ำสุด พบว่า เป็นเรื่องของเนื้อหาสอดคล้องสัมพันธ์กับวิชาพื้นฐานอื่นๆ แสดงว่าเนื้อหาจากหนังสือเรียนศิลปศึกษาในปัจจุบันมีการนำเสนอเนื้อหาเฉพาะความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการเรียนศิลปะโดยตรง จึงไม่มีการนำเสนอเนื้อหาความรู้ในสาขาวิชาอื่นๆ เข้ามาเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน ซึ่งเมื่อพิจารณาจากคำอธิบายรายวิชาในหลักสูตรศิลปศึกษา รายวิชาศิลปะกับชีวิตนั้น ระบุว่าเป็นการเรียนที่มุ่งให้นักเรียนได้ศึกษาและฝึกปฏิบัติงานด้านทัศนศิลป์ ดนตรี และนาฏศิลป์ในขั้นพื้นฐาน เพราะวิชาเหล่านี้เป็นวิชาที่มีจุดมุ่งหมายเดียวกัน คือมุ่งส่งเสริมให้เกิดความรู้ความเข้าใจ ชื่นชมและเห็นคุณค่าในงานศิลปะได้อย่างเหมาะสม (กรมวิชาการ, 2538) ดังนั้นสามารถกล่าวได้ว่า ในการนำเสนอเนื้อหาหนังสือเรียนศิลปศึกษาในปัจจุบัน จะนำเสนอเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับรายวิชาทั้ง 3 รายวิชา ดังกล่าว ซึ่งควรจะนำรายวิชาอื่นๆ เข้ามาเกี่ยวข้องสัมพันธ์ด้วย เช่น คณิตศาสตร์ สังคม สิ่งแวดล้อม ประวัติศาสตร์ ซึ่งวิชาเหล่านี้สามารถช่วยเป็นพื้นฐานในการเรียนศิลปศึกษาในระดับสูงต่อไป โดยนำเนื้อหาความรู้เหล่านี้มา

คัดแปลงและพัฒนาให้อยู่ในขอบเขตของสาขาวิชาศิลปศึกษา ที่เหมาะสมกับระดับการเรียนรู้ของนักเรียน (Doherty, 1990) ซึ่งเนื้อหาวิชาอื่นๆ ที่นำมาออกแบบนั้น จะต้องส่งเสริมให้นักเรียนเกิดความคิด เกิดความซาบซึ้งด้านความงามและการสร้างสรรค์ เช่น การนำเนื้อหาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ต้องนำมาผสมผสานให้เกิดเนื้อหากิจกรรมที่สอดคล้องกับรูปแบบทางศิลปะ (Gutex, 1982) รวมทั้งต้องนำเสนอเนื้อหาที่จะต้องสัมพันธ์กับการใช้เครื่องมือ วัสดุ อุปกรณ์ที่สัมพันธ์กับการเรียนศิลปะและวิชาอื่นๆ

3. ด้านกิจกรรม

เมื่อพิจารณาจากความคิดของครูศิลปศึกษา พบว่าเรื่องกิจกรรมสามารถยึดหยุ่นในการปฏิบัติมีค่าเฉลี่ยสูงสุดในกลุ่ม ผู้วิจัยเห็นว่าเป็นประเด็นที่น่าจะนำมากล่าวถึงเพราะกิจกรรมศิลปะนั้นถือว่าเป็นหัวใจสำคัญของการเรียนการสอนทางด้านศิลปะ โดยเฉพาะวิชาศิลปะกับชีวิตซึ่งเป็นวิชาที่มีการนำเอาวิชาต่างๆ ที่มีลักษณะหรือผลสัมฤทธิ์ที่เกิดขึ้น มีลักษณะคล้ายกันมาผนวกด้วยกัน ดังนั้นวิธีการนำเสนอกิจกรรมอาจแสดงให้เห็นถึงความสอดคล้องสัมพันธ์กันในเรื่องของศิลปะที่มาจากธรรมชาติ ตอบสนองความต้องการด้านจิตใจ โดยที่การแสดงออกทางการถ่ายทอดมุมมองตอบสนองทางด้านอารมณ์และความรู้สึก ฮัมเมล (Hummel, 1988) กล่าวว่า ความยืดหยุ่นในหนังสือเรียน หมายถึง ความสามารถในการกำหนดเนื้อหากิจกรรมที่ผู้เรียบเรียงหนังสือเรียนกำหนดขึ้นมา โดยเนื้อหาหรือกิจกรรมนั้นสามารถนำมาพัฒนา ประยุกต์ คัดแปลงปรับปรุงให้เหมาะสมกับความสามารถ วัย และประสบการณ์ของนักเรียน ซึ่งปัจจุบันการเรียบเรียงหนังสือเรียนศิลปศึกษาให้ความสำคัญกับการกำหนดเนื้อหากิจกรรม ที่สามารถให้ผู้เกี่ยวข้องกับการนำไปใช้สามารถพัฒนาแนวทางอื่นๆ เกี่ยวกับการจัดกิจกรรมได้อย่างกว้างขวาง ซึ่ง โกวิท ประवालพฤษ์ (2535) กล่าวว่า การกำหนดกิจกรรมการเรียนการสอน ต้องสามารถพัฒนาและนำไปใช้ได้อย่างสอดคล้องกับชีวิตประจำวัน และ กรมวิชาการ (2538) กล่าวว่า การกำหนดกิจกรรมต้องแนะนำกิจกรรมอื่นๆ ที่ผู้เรียนสามารถคิดแปลงไปสู่กิจกรรมอื่นๆ ได้อย่างเหมาะสมทั้งด้านเนื้อหาของกิจกรรม การใช้สื่อวัสดุและอุปกรณ์ในการสร้างสรรค์ ซึ่งหลักเกณฑ์ในการกำหนดกิจกรรมประกอบในหนังสือเรียนศิลปศึกษาอาจพิจารณาจาก (ชาญชัย อาจิณสมจารย์, 2537)

1. เนื้อหากิจกรรมมีความสนุกสนาน
2. กิจกรรมก่อให้เกิดความคิดสร้างสรรค์
3. กิจกรรมก่อให้เกิดการศึกษาค้นคว้าต่อไป

ส่วนหลักเกณฑ์ในการคัดเลือกกิจกรรม สามารถพิจารณาจาก

1. ความสอดคล้องกับหลักเกณฑ์ทางด้านปรัชญาการศึกษา จิตวิทยา เทคโนโลยี สังคม (ชาญชัย อัจฉินสมาจารย์, 2537)
2. ความสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของการเรียนการสอน (บันลือ พฤษะวัน, 2531)
3. ความสอดคล้องกับความแตกต่างระหว่างบุคคล (สุมิตร คุณานุกรณ์, 2528)
4. ความสอดคล้องกับเวลาที่ใช้ในการปฏิบัติกิจกรรม (บันลือ พฤษะวัน, 2531)

เมื่อพิจารณาจากความคิดเห็นล่าสุด พบว่า เป็นเรื่องของกิจกรรมส่งเสริมการอภิปราย และการวิจารณ์ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการอภิปราย วิพากษ์วิจารณ์งานศิลปะ เป็นกิจกรรมที่ต้องใช้เวลาในการปฏิบัติมาก ผู้เรียบเรียงหนังสือเรียนจึงมักไม่ให้ความสำคัญในการนำเสนอ เพราะเวลาในการจัดการเรียนการสอนมีน้อยมาก เพียง 1 คาบต่อสัปดาห์เท่านั้น ซึ่งอาจไม่ก่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนการสอน รวมทั้งกิจกรรมประเภทนี้ผู้เรียนและผู้สอน ต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับงานศิลปะเป็นอย่างดี คือครูศิลปะต้องรู้หลักการในการวิจารณ์งานศิลปะ ส่วนนักเรียนต้องรู้ถึงรูปแบบและองค์ประกอบของศิลปะขั้นพื้นฐานการเรียนการสอน จึงจะมีความสุขสนุกสนานและก่อให้เกิดผลทางการเรียน จากผลการศึกษาวิจัยของ เทวินทร์ เอี่ยมมี (2535) ที่ศึกษาเกี่ยวกับการเห็นคุณค่าในงานศิลปะ โดยการออกแบบหนังสือให้มีความน่าสนใจทั้งเนื้อหา เรื่องราว และกิจกรรม ซึ่งผลการวิจัยพบว่า การนำเสนอเนื้อหา กิจกรรมเกี่ยวกับการวิพากษ์วิจารณ์งานศิลปะ สามารถก่อให้เกิดการเห็นคุณค่าและชื่นชมงานศิลปะเป็นอย่างดี ซึ่ง วิรัตน์ พิษณุไพบูลย์ (2536) กล่าวว่ากิจกรรมการวิพากษ์วิจารณ์งานศิลปะ นับว่าเป็นกิจกรรมที่เหมาะสมกับการนำมาจัดการเรียนการสอนในระดับมัธยมศึกษา เพื่อส่งเสริมให้นักเรียนได้ฝึกฝนทักษะ การสังเกต การเปรียบเทียบงานศิลปะ รวมถึงการใช้ภาษาในการแสดงออกทางความรู้สึกรักใคร่ของแต่ละบุคคล อันจะทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจ สามารถจดจำรูปแบบและลักษณะของงานศิลปะได้อย่างลึกซึ้ง สำหรับแนวทางในการกำหนดกิจกรรมในหนังสือเรียนศิลปศึกษา อาจพิจารณาจาก

1. การสนับสนุนให้นักเรียนได้แสดงออกตามความรู้ความสามารถของแต่ละบุคคล โดยเปิดโอกาสให้นักเรียนได้แสดงออกทางความคิดอย่างอิสระ (Schirmacher, 1993)
2. กิจกรรมต้องใช้เวลาในการฝึกปฏิบัติไม่มาก สามารถนำไปปฏิบัติได้จริง (บันลือ พฤษะวัน, 2531)
3. กิจกรรมต้องแสดงให้เห็นคุณค่า ความคิด ความงามที่มีการนำเสนออย่างสนุกสนาน (ชาญชัย อัจฉินสมาจารย์, 2537)

4. กิจกรรมต้องส่งเสริมให้เกิดการศึกษาค้นคว้า และทำทหายในการปฏิบัติ (สุมิตร คุณานุกรณ์, 2528)

5. กิจกรรมต้องส่งเสริมให้เกิดความก้าวหน้าทางทักษะ และการแสดงออกใน ทุกๆ ด้าน (บันลือ พฤษะวัน, 2531)

ดังนั้นกล่าวได้ว่า กิจกรรมเกี่ยวกับการวิพากษ์วิจารณ์งานศิลปะ เป็นกิจกรรมที่จะช่วย ส่งเสริมให้เกิดความคิด สติปัญญาในการคิดวิเคราะห์ ให้ได้คำตอบที่เหมาะสมที่สุดอันเป็นการ แสดงออกทางความสามารถทางสมองในด้านความรู้ความคิด กิจกรรมจึงมีลักษณะเกี่ยวกับการ พุดและการเขียน ที่นักเรียนต้องใช้ทักษะของการแสดงออกทางการใช้ภาษาเป็นสำคัญ (อุบล ตูจันดา, 2532) ซึ่งกิจกรรมประเภทนี้เป็นกิจกรรมที่จะส่งผลให้ผู้เรียนเกิดโลกทัศน์ที่กว้างขวาง ขึ้นทั้งจากรูปแบบวิธีการทางศิลปะ เทคนิคการพูด เทคนิคการเขียน จนช่วยให้เกิดความก้าว หน้าทางการเรียน และช่วยพัฒนาบุคลิกภาพและพัฒนาในด้านต่างๆ อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

4. ด้านภาพประกอบ

ผลการวิจัยพบว่า ภาพประกอบในหนังสือเรียนมีสีทันสมัยสวยงามช่วยกระตุ้นให้เกิดความ น่าสนใจ มีความเหมาะสมในระดับมากแสดงว่า ภาพประกอบมีบทบาทสำคัญสำหรับครูและการ เรียนการสอนศิลปศึกษา เพราะวิชาศิลปศึกษาเป็นวิชาที่ต้องอาศัยการเรียนรู้และการรับรู้ จากสื่อ ประเภทต่างๆ โดยเฉพาะภาพประกอบหนังสือเรียน การคัดเลือกภาพที่มีความสวยงามชัดเจน และมีความแปลกใหม่ สามารถช่วยดึงดูดความสนใจเกิดความคิดสร้างสรรค์ และความสนใจที่จะ เรียนรู้ด้านศิลปะได้อย่างกว้างขวาง อันจะเป็นแนวทางในการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ขึ้นมา เคน เนทและคณะ (Keneth and Other, 1994) กล่าวว่า ภาพประกอบมีบทบาทต่อการเรียนรู้ศิลปะคือ การนำมาใช้เป็นศูนย์กลางของการเรียนการสอน เพื่อศึกษาถึงรูปแบบ แนวคิด การใช้สี การจัด องค์ประกอบ จนเกิดแนวคิดในการสร้างสรรค์ หรือเป็นสิ่งเร้าให้เกิดการสร้างสรรค์ เกิดความ คิด จินตนาการและทัศนคติที่ดีต่อการเรียนศิลปะ โดยเฉพาะภาพประกอบที่เป็นภาพสีจะ สามารถช่วยให้เกิดการรับรู้ได้อย่างถูกต้อง ซึ่ง สินีนาถ เลิศไพรวิน (2534) กล่าวว่า ภาพสี (Colour Illusration) หมายถึงภาพประกอบที่เกิดจากเทคนิคของการพิมพ์แบบออฟเซ็ท หรือ ระบบพิมพ์แยกสีตั้งแต่ 2 สีขึ้นไป โดยภาพที่ปรากฏออกมาจะมีลักษณะเหมือนกับต้นฉบับ ซึ่ง แบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ ภาพลายเส้นหรือลายสกรีน และภาพผสม ลักษณะของภาพที่เป็นภาพสีที่ เกิดจากเทคนิคการพิมพ์ที่ได้มาตรฐาน จึงเป็นการสอนที่ช่วยขยายแนวคิดเกี่ยวกับความรู้ ความ เข้าใจถึงหลักการและทฤษฎีทางด้านศิลปะได้อย่างถูกต้องอันจะส่งผลให้เกิดการนำมาใช้ปฏิบัติ

ได้มีประสิทธิภาพ ดังนั้นหลักเกณฑ์ในการคัดเลือกภาพประกอบประเภทภาพสีทั้งภาพถ่าย และ ภาพเขียน เพื่อผลทางการดึงดูดความสนใจสามารถใช้แนวทาง ดังนี้

1. ภาพประกอบต้องสอดคล้องกับเนื้อหาเรื่องราว และสื่อความหมายไปในทางที่ดี (กระทรวงศึกษาธิการ, 2533)
2. ภาพประกอบมีมุมถ่ายหลายมุม ทั้งมุมกว้าง มุมแคบ มุมสูง มุมต่ำ โดยภาพที่มีหลายลักษณะคือ ภาพแนวตั้งและภาพแนวนอน (ถวัลย์ มาศจรัส, 2538)
3. สีของภาพประกอบมีความน่าสนใจ แปลกใหม่ในเรื่องของเนื้อหาและเทคนิคในการสร้างสรรค์ (Flemming and Levine, 1993)
4. ภาพประกอบมีการสร้างหรือจัดทำด้วยเทคนิควิธีการที่หลากหลายทั้งภาพถ่าย ภาพวาด แผนภูมิ กราฟ ตาราง และภาพการ์ตูน (ทองสุข เกตุโรจน์, 25328, Hewing, 1991)
5. ภาพประกอบมีลักษณะที่กระตุ้นให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ และมีการเน้นให้เห็นรายละเอียดของภาพที่สำคัญอย่างชัดเจน (Dele, 1951)
6. ภาพประกอบพิมพ์ด้วยเทคนิคการพิมพ์ภาพ 4 สี (Hummel, 1988)
7. ภาพประกอบมีสีสันตรงกับความเป็นจริง หรือตรงกับภาพต้นฉบับ (Wittich and Schuller, 1973)
8. การออกแบบจัดวางภาพมีลักษณะเด่นชัด สะดุดตา (Gainer, 1982)
9. ภาพประกอบมีหลายรูปแบบ เช่น ภาพเกี่ยวกับโบราณสถาน ภาพธรรมชาติ ภาพสถานที่ ภาพพิมพ์งานศิลปะ หรือภาพที่เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม กราฟ แผนที่ ตาราง หรือภาพที่แสดงขั้นตอนหรือเทคนิควิธีการปฏิบัติกิจกรรม (รัตนา พุ่มไพศาล, 2538)

จากผลการศึกษาวิจัยที่พบนี้ สอดคล้องกับผลการวิจัยของ เออร์ลี่ (Early, 1991) ที่พบว่าภาพประกอบที่มีความสวยงามจะกระตุ้นให้เกิดความสนใจในการศึกษา และช่วยพัฒนาการทางด้านการเรียนการสอน และผลการศึกษาของ มกรมณี (Makaramanee, 1984) ยังพบว่า ภาพประกอบที่มีลักษณะเป็นภาพ 4 สีที่มีความสวยงาม จะมีการนำมาใช้ในหนังสือเรียนของต่างประเทศ เพื่อส่งเสริมให้เกิดทัศนคติที่ดีต่อการศึกษาและเกิดประสบการณ์ในการเรียนรู้ที่กว้างขวาง ซึ่งผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่าการคัดเลือกหรือจัดทำภาพประกอบหนังสือเรียน ควรจัดทำหรือพิจารณาจากผู้เกี่ยวข้องกับการผลิตหนังสือเรียนโดยตรง เช่น ผู้เขียน นักออกแบบ นักวาดภาพประกอบ ครูผู้สอน เพื่อจะได้ภาพประกอบหนังสือเรียนได้อย่างสอดคล้องกับเนื้อหาเรื่องราว เหมาะสมกับระดับการเรียนรู้ วัย และประสบการณ์ของนักเรียน ส่วนแนวทางในการศึกษาเพื่อวิเคราะห์ถึงภาพ เพื่อนำมาประกอบหนังสืออาจพิจารณาจากคำถาม ดังนี้ (Rankin, 1989)

1. อะไรคือจุดมุ่งหมายของภาพประกอบ
2. อะไรคือเนื้อหาความรู้
3. จะทำอย่างไรจึงสามารถสรุปแนวทางหลักที่จะเป็นแนวคิดในการจัดทำภาพประกอบ
4. การนำภาพประกอบไปสัมพันธ์กับจุดมุ่งหมายอื่นๆ

และจากการพิจารณาความคิดเห็นข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด พบว่า เรื่องของภาพประกอบมีความน่าสนใจ แสดงให้เห็นว่าภาพประกอบหนังสือเรียนศิลปศึกษาในปัจจุบัน ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการผลิตหนังสือเรียน และผู้เขียนยังคัดเลือกและพิจารณานำมาประกอบหนังสือเรียนยังไม่เหมาะสมกับประเภทของวิชาศิลปศึกษา นักการศึกษาที่มีประสบการณ์เกี่ยวกับหนังสือหรือเอกสารทางศิลปะ กล่าวว่า ภาพประกอบสำหรับหนังสือเรียนศิลปศึกษา จะต้องนำภาพหลายประเภท เช่น ภาพเขียน ภาพถ่าย ตาราง แผนที่ แผนภูมิ กราฟ หรือภาพที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์มาประกอบลงบนหนังสือเรียน เพื่อเรียกร้องให้เกิดความน่าสนใจ (Prisco, 1990) ดังนั้นการคัดเลือกและพิจารณาภาพประกอบที่มีความน่าสนใจ อาจพิจารณาจาก

1. สีของภาพประกอบมีความเป็นธรรมชาติและเหมือนกับภาพต้นฉบับ (ประหยัด สายวิเชียร, 2525)
2. ภาพประกอบมีสีสันสวยงามและสัมพันธ์กับเนื้อหาเรื่องราวที่เขียน (เอนก รัตน์ปิยะภากรณ์, 2531)
3. ภาพประกอบมีความถูกต้องในเรื่องขนาด สัดส่วนและการใช้สี (รัตนา พุ่มไพศาล, 2538)
4. ภาพประกอบมีความชัดเจนสามารถมองเห็นรายละเอียดของภาพตามที่ต้องการเห็นได้ (ปิฎฐะ บุนนาค, 2525)
5. ลักษณะของภาพมีความชัดเจนทั้งน้ำหนัก แสงเงา โดยการใช้สีที่ตัดกันหรือการจัดองค์ประกอบแบบต่างๆ (Wittich and Schuller, 1973)

สำหรับหลักเกณฑ์ที่เป็นส่วนประกอบของการออกแบบที่ดีนั้น เป็นเรื่องของแนวคิดผู้เขียนหนังสือเรียนในแต่ละคนที่จะคัดเลือกเนื้อหาของภาพประกอบให้เหมาะสมกับประเภทหนังสือเรียนศิลปศึกษา ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดจากเอกสารของกระทรวงศึกษาธิการ (2533) และนำมาประยุกต์ให้เหมาะสมกับการออกแบบในขั้นพื้นฐานดังนี้

1. ผู้ออกแบบต้องเข้าใจเนื้อหาของรายวิชาอย่างชัดเจน
2. ผู้ออกแบบต้องมีแนวคิดสอดแทรกที่เกี่ยวกับผลงานนั้นๆ

3. ต้องมีความรู้ความชำนาญทางด้านวิชาการและการใช้สื่อ
4. มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องของจิตวิทยาการใช้สื่อที่เด่นสะดุดตา
5. มีเทคนิคการจับสาระสำคัญของเนื้อหาเรื่องราว

แรงกิน (Rankin, 1995) ได้ให้ขั้นตอนของกระบวนการในการออกแบบภาพประกอบไว้ ดังนี้

1. นำเสนอขอบเขตและประเภทของเนื้อหาที่นำมาจัดสร้างเป็นภาพประกอบ
2. กำหนดเนื้อหาที่ต้องการนำเสนอเป็นภาพประกอบ โดยเลือกจากความเหมาะสมและความเข้าใจของผู้อื่น
3. กำหนดวิธีการในการออกแบบจากหัวข้อเรื่อง
4. ออกแบบให้มีความชัดเจน
5. เชื่อมโยงในส่วนของหัวข้อเรื่องถึงรูปภาพให้มีความสัมพันธ์กัน

5. ด้านภาษาและการเขียน

เมื่อพิจารณาจากผลการศึกษาวิจัย พบว่าการเขียนคำศัพท์เฉพาะทางศิลปศึกษามีความชัดเจน โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ในเกณฑ์เหมาะสมมาก แสดงว่าในการเรียบเรียงหนังสือเรียนศิลปศึกษาผู้เขียนต้องคำนึงถึงความเป็นรูปแบบเฉพาะของหนังสือเรียน คือ หนังสือเรียนเป็นหนังสือเชิงวิชาการ การเรียบเรียงเนื้อหาต้องตรงตามข้อเท็จจริง การเขียนตัวสะกด การันต์ และพยัญชนะต้องถูกต้องตามหลักเกณฑ์ที่ราชบัณฑิตยสถานกำหนดไว้ หลักเกณฑ์เหล่านี้จึงมีบทบาทในการช่วยสนับสนุนให้มีรูปแบบการเขียนและอธิบายที่มีความชัดเจน ซึ่งเมื่อนำมาผสมผสานกับเนื้อหาความรู้ในสาขาวิชาศิลปศึกษาแล้ว เรื่องของคำศัพท์เฉพาะทางศิลปะผู้เขียนจึงสามารถเขียนได้อย่างชัดเจนและง่ายต่อการทำความเข้าใจ และสามารถเกิดการรับรู้ได้ตรงตามที่ต้องการสื่อสาร มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช (2527) กล่าวถึงรูปแบบและเทคนิคของการเขียน เพื่ออธิบายคำศัพท์เฉพาะทางวิชาการว่า จะต้องเลือกคำที่ง่ายต่อการทำความเข้าใจ และเป็นคำที่มีความหมายชัดเจนไม่มีความหมายที่สื่อไปในหลายทิศทางมาใช้เป็นองค์ประกอบในการเขียน ส่วนวิธีการเขียนนั้นให้เขียนอย่างกระชับรัดกุมที่สุด ดังนั้นหลักการในการเขียนคำศัพท์เฉพาะทางวิชาการเพื่อให้เกิดความชัดเจนสามารถอ่านได้เข้าใจอย่างรวดเร็วโดยไม่ต้องตีความ สามารถพิจารณาจาก

1. การเลือกใช้คำที่สื่อความหมายได้มากโดยใช้คำน้อย (ปรีชา ช้างขวัญยืน, 2539)
2. ใช้คำที่ตรงตามจุดมุ่งหมายกับเนื้อหาเฉพาะทางสาขาวิชานั้นๆ (หทัย ดันหยง, 2528)
3. ใช้คำปัจจุบันและตรงความหมาย โดยหลีกเลี่ยงคำที่มีความหมายไม่ชัดเจน (สิทธา พินิจกวอดล และคณะ, 2516)
4. เป็นคำที่ช่วยให้เห็นภาพพจน์ และสามารถสื่อสารให้เข้าใจได้ตรงกัน (ประทีป วาทิกทินกร, 2536)
5. เป็นคำที่เหมาะสมกับประสบการณ์และระดับชั้นของนักเรียน (พจน์ สะเพียรชัย, 2536)
6. การจัดวางตำแหน่งหรือการลำดับความสำคัญมีความถูกต้อง (รัฐจวน อินทรคำแหง และคณะ, 2524)
7. การเขียนตัวสะกด การันต์ และพยัญชนะมีความถูกต้องตามหลักการเขียน โดยยึดหลักพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานเป็นหลักประกอบการเขียน (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาราช, 2527)

จากหลักเกณฑ์ดังกล่าวผู้เขียนสามารถนำมาประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการเขียนบริบทแวดล้อม เพื่อผลทางการสื่อสารระหว่างผู้รับสารและผู้ส่งสาร จนเกิดผลสัมฤทธิ์ได้ตามที่ผู้เขียนต้องการถ่ายทอด ซึ่งแนวทางส่วนหนึ่งที่จะช่วยให้การเขียนสมบูรณ์ขึ้น คือผู้เขียนต้องมีความรู้ ความสามารถ และประสบการณ์ในการใช้ภาษา หรือทักษะการเขียน อันเป็นผลมาจากการสะสมความรู้ ความคิด ประสบการณ์จากการอ่าน การฟัง การเขียนอย่างถูกวิธี (สุทธิพงศ์ พงษ์ไพบูลย์, 2522) ส่วนแนวทางในการเขียนเพื่อการนิยามคำศัพท์เฉพาะทางทางวิชาการสามารถใช้แนวทางต่อไปนี้ เพื่อการเขียนนิยามศัพท์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ (สุทธิพงศ์ พงษ์ไพบูลย์, 2531) ดังนี้

1. บอก सामानยนามของสิ่งนั้นก่อน
2. หากำขยายคำ सामานยนามนั้น โดยบ่งชี้ให้เฉพาะยิ่งขึ้น
3. บอกลักษณะเด่นที่สุดของสิ่งๆ นั้น เช่น รูปร่าง ลักษณะ สี ขนาด ประโยชน์ใช้สอย
4. บอกลักษณะเด่นเฉพาะตัว คือส่วนที่เป็นลักษณะปลีกย่อยที่เด่นๆ ของสิ่งนั้น

ส่วนข้อความว่า คำศัพท์เฉพาะมีคำภาษาต่างประเทศกำกับไว้ในวงเล็บ มีค่าเฉลี่ยความคิดเห็นต่ำสุด แสดงว่า ครูศิลปศึกษาจะให้ความสำคัญกับคำศัพท์เฉพาะทางศิลปะโดยเฉพาะคำภาษาต่างประเทศมาก ซึ่งผู้เขียนหนังสือเรียนศิลปศึกษาอาจจะให้ความสำคัญน้อย จึงทำให้มีผล

ต่อการเขียนโดยเขียนแต่คำที่เป็นภาษาไทย เพราะเป็นคำที่สามารถรับรู้ได้ตรงกัน เพราะครูเป็นผู้มีประสบการณ์และมีความรู้ จึงสามารถเข้าใจคำที่เป็นภาษาต่างประเทศได้ จึงละไว้ในฐานที่เข้าใจแล้ว ตรงกันข้ามกับนักเรียนซึ่งเป็นผู้ที่ใช้หนังสือเรียนโดยตรงจำเป็นต้องเรียนรู้และศึกษาคำศัพท์ใหม่ๆ ที่เป็นภาษาต่างประเทศ เพื่อผลทางการศึกษาและเรียนรู้เกี่ยวกับภาษาได้อย่างถูกต้อง อันจะเป็นแนวทางให้เกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับการใช้ภาษา และเป็นแนวทางในการศึกษาระดับสูงต่อไป จากบทความของ ฟริสโก (Prisco, 1990) เกรกอรี (Gregory, 1989) และมาร์สัน (Mason, 1994) ได้กล่าวสอดคล้องกันว่าคำศัพท์เฉพาะทางศิลปะ เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของการเรียนศิลปศึกษา เพราะเป็นส่วนที่จะช่วยให้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับศิลปะนั้นๆ ได้อย่างลึกซึ้ง เพราะเป็นคำที่บัญญัติไว้และสามารถเกิดการรับรู้ความหมายได้ตรงกัน รวมทั้งได้เรียนรู้เกี่ยวกับรูปแบบการเขียนการอ่านได้เป็นอย่างดี ซึ่งการเรียบเรียงหนังสือเรียนนั้นการใช้คำศัพท์เฉพาะทางศิลปะที่เป็นภาษาต่างประเทศโดยการเขียนไว้ในวงเล็บ สามารถบอกพื้นความรู้ของผู้เขียนได้ ซึ่งปิระ บุนนาค (2523) กล่าวว่าการเล่นคำศัพท์เฉพาะแสดงให้เห็นว่าผู้เขียนต้องมีความสามารถในเรื่องของการใช้คำและเรื่องของภาษาเป็นอย่างดี จึงคัดเลือกคำที่มีความเหมาะสมกับวัย และประสบการณ์ของนักเรียน โดยมีเทคนิคของการเขียน ดังนี้เขียนคำศัพท์เฉพาะที่เป็นภาษาไทยและใส่คำที่เป็นความหมายคือคำภาษาต่างประเทศไว้ในวงเล็บ

จากผลการศึกษาที่ผู้วิจัยเห็นว่า การที่ผู้เขียนบรรจุคำภาษาต่างประเทศได้น้อย ยังไม่แพร่หลาย อาจเนื่องมาจากการจำกัดของจำนวนหน้าของหนังสือเรียน การตัดคำศัพท์เฉพาะที่เป็นคำภาษาต่างประเทศในวงเล็บจึงสามารถช่วยเพิ่มจำนวนบรรทัดให้มากขึ้นด้วยรวมทั้งจำนวนคาบของการเรียนการสอนมีบทบาทในการกำหนดเนื้อหากิจกรรม ดังนั้นการเรียบเรียงเนื้อหาความรู้และกิจกรรมจึงต้องให้กระชับรัดกุม และสามารถบรรจุข้อความรู้ให้มากที่สุดหรือคำบางคำที่ใช้ในภาษาไทย ซึ่งคำเฉพาะที่เป็นภาษาต่างประเทศยังไม่ได้บัญญัติขึ้นมา ผู้เขียนจึงไม่มีการเขียนคำที่เป็นภาษาต่างประเทศลงไป (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2527) จากผลการศึกษาที่ผู้วิจัยเห็นว่าคำศัพท์เฉพาะทางศิลปะที่เป็นภาษาต่างประเทศ นับว่ามีบทบาทและมีความสำคัญมาก และคำบางคำที่เป็นคำไทยไม่สามารถทำให้เกิดความเข้าใจได้มากกว่าคำภาษาต่างประเทศการกำหนดคำศัพท์เฉพาะที่เป็นภาษาต่างประเทศไว้ในวงเล็บ จึงเป็นแนวทางที่จะช่วยให้เกิดความรู้ความเข้าใจตรงตามความหมายดั้งเดิม ช่วยเพิ่มพูนโลกทัศน์ เกิดทักษะทางด้านภาษา ซึ่งจะเป็นผลดีต่อการเรียนรู้ทั้งทางด้านศิลปะและสาขาอื่นๆ ได้อย่างกว้างขวาง และเป็นพื้นฐานความรู้ความเข้าใจต่อการเรียนศิลปะในแขนงอื่นๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

6. ด้านการออกแบบจัดวางรูปเล่ม

เมื่อพิจารณาจากผลการวิจัยพบว่า ครูศิลปศึกษามีความคิดเห็นการออกแบบจัดวางรูปเล่มของหนังสือเรียน มีขนาดเหมาะสมสวยงาม มีค่าเฉลี่ยในเกณฑ์เหมาะสมระดับมาก แสดงว่าหนังสือเรียนศิลปศึกษาเป็นหนังสือเรียนรายวิชาเฉพาะ ที่ต้องมีการออกแบบจัดวางรูปเล่มให้มีความน่าสนใจ สะดุดตา ตามลักษณะพิเศษของของวิชาศิลปศึกษา คือ เน้นให้เกิดความรู้ความเข้าใจ สามารถแสดงออกทางความคิดสร้างสรรค์ จินตนาการจนเกิดความชื่นชม และเห็นคุณค่าในงานศิลปวัฒนธรรมได้อย่างเหมาะสม ดังนั้นในการออกแบบหนังสือเรียนจึงต้องคำนึงถึงปัจจัยทางด้านความงาม การส่งเสริมให้เกิดการรับรู้และปัจจัยทางด้านประโยชน์ใช้สอยเป็นสำคัญ (ศิริพงศ์ พยอมแย้ม, 2529) นักการศึกษาหลายท่านได้ศึกษาและให้ข้อสรุปสอดคล้องกันว่ารูปเล่มที่เหมาะสมสำหรับนักเรียนมี 2 ขนาด คือ ขนาด 14.8x21 ซม. และขนาด 18.5x26 ซม. (เอนก รัตนปิยะภากรณ์, 2531) และจากการศึกษาเกี่ยวกับหนังสือเรียนศิลปศึกษา ในบทความของ เกร็กอรี (Gregory, 1989) ได้ข้อสรุปว่าหนังสือเรียนศิลปศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นที่มีคุณภาพจะมีการวางรูปเล่มเป็นปกแข็ง พิมพ์ด้วยกระดาษและสีที่มีคุณภาพ มีขนาดเหมาะสมกับการถือของนักเรียน และฮัมเมล (Hummel, 1988) กล่าวว่าในการออกแบบรูปเล่มของหนังสือเรียนไม่ควรมีขนาดใหญ่หรือกว้างเกินไป เพราะจะมีผลต่อการเปิดอ่าน ดังนั้นเมื่อพิจารณาจากหนังสือเรียนศิลปศึกษา ทั้งของกระทรวงศึกษาธิการ และสำนักพิมพ์เอกชนของไทย จะเห็นว่ามีขนาดรูปเล่มตรงตามมาตรฐานของหนังสือทั่วไป แต่ลักษณะปกจะเป็นปกอ่อนจึงเป็นสาเหตุให้ปกหนังสือขาดง่าย ทั้งนี้เป็นสาเหตุมาจากหนังสือเรียนของไทยเน้นในเรื่องประโยชน์ใช้สอยเป็นสำคัญ มาตรฐานในการผลิตโดยเฉพาะการคัดสรรส่วนประกอบต่างๆ เช่น กระดาษ สีที่ใช้ในการพิมพ์ จึงต้องปรับให้มีคุณภาพสอดคล้องกับราคาจำหน่าย เพราะเป็นหนังสือที่กระทรวงศึกษาธิการมีการควบคุมราคาจำหน่าย จึงไม่สามารถ กำหนดราคาได้เองตามคุณภาพของกระดาษหรือชั้นตอนในการผลิต ทำให้คุณภาพของหนังสือเรียนออกมาไม่ได้มาตรฐานเท่าที่ควรจะเป็น ดังที่ บันลือ พฤกษ์วัน (2531) ได้ชี้ให้เห็นว่าหนังสือเรียนมีระบบการพิมพ์ ทั้งการพิมพ์ภาพประกอบ การออกแบบจัดวาง การออกแบบรูปเล่ม ยังไม่ได้มาตรฐานตามที่หนังสือเรียนควรจะเป็น เมื่อเปรียบเทียบกับคุณภาพของหนังสือเรียนในต่างประเทศโดยเฉพาะหนังสือเรียนศิลปศึกษาในประเทศญี่ปุ่น ซึ่งฟอสเตอร์ (Foster, 1990) กล่าวว่า หนังสือเรียนศิลปศึกษาในญี่ปุ่น จะมีลักษณะเป็นภาพประกอบพิมพ์ด้วยสี 4 สีเป็นภาพงานศิลปะของนักเรียนที่สอดคล้องกับกับระดับชั้นของนักเรียน การออกแบบรูปเล่มและปกมีความน่าสนใจ ซึ่งณรงค์ สมพงษ์ (2535) กล่าวถึงเกณฑ์ในการออกแบบจัดวางรูปเล่มของหนังสือเพื่อให้เกิดความสวยงามว่าต้องอาศัยปัจจัยที่สำคัญ คือ ตัวอักษร ขนาดของตัวอักษร การจัดวางตัวอักษร ภาพประกอบ ซึ่งองค์ประกอบเหล่านี้สามารถนำมาใช้ในการออกแบบจัดวางส่วนต่างๆ ของหนังสือ

โดยเฉพาะในส่วนของปกหนังสือเป็นส่วนที่จะช่วยดึงดูดความสนใจต่อผู้อ่านได้มาก เจลิม นาคีรักษ์ และคณะ (2535) กล่าวว่า การสร้างจุดสนใจบนปกหนังสือต้องอาศัยองค์ประกอบของหัวเรื่องใหญ่ หัวเรื่องย่อย และภาพประกอบ เพื่อนำมาออกแบบจัดวางให้เกิดความเด่นสะดุดตา ซึ่งมีหลักเกณฑ์ในการออกแบบปก ดังนี้ การใช้สีกลมกลืนหรือสีตัดกัน ด้วยการจัดภาพ โดยจัดภาพแบบสมดุลหรือไม่สมดุล (ทำนอง จันทิมา, 2532)

ดังนั้นลักษณะรูปลักษณ์ของหนังสือเรียนศิลปศึกษาที่มีความสวยงาม จึงต้องประกอบด้วย องค์ประกอบหลายส่วนเข้ามาสนับสนุน ตั้งแต่การออกแบบขนาดรูปลักษณ์และส่วนประกอบบนหน้าปกหนังสือ โดยมีหลักเกณฑ์สำคัญ ดังนี้

1. การออกแบบรูปลักษณ์เป็นแนวตั้ง ปกแข็ง และใช้กระดาษอาร์ตในการจัดพิมพ์ (ไพโรจน์ เมาใจ, 2536 ; ปิณฑะ บุญนาค, 2523)
2. ขนาดรูปลักษณ์เป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า แบบ Upright (ชัยรัตน์ ชลวิณี, 2524)
3. ปกมีการออกแบบสวยงาม โดยภาพประกอบปกต้องสอดคล้องกับรายวิชา (เอนก รัตน์ปิยะภากรณ์, 2531)
4. การจัดวางรูปลักษณ์ แสดงการจัดวางหน้ากระดาษที่มีมาตรฐาน (Brown Lewis and Harchleroad, 1973)
5. มีการเลือกตัวอักษรที่มีลักษณะพิเศษมาใช้เน้นคำหรือข้อความ (วรัญญา สวัสดิบุตร, 2532)

เมื่อพิจารณาจากความคิดเห็น พบว่า เรื่องของสีที่ใช้ในการพิมพ์มีความเหมาะสมกับเนื้อหาที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด แสดงว่าสีเป็นส่วนประกอบของหนังสือเรียนศิลปศึกษาที่มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมให้นักเรียนเกิดการรับรู้เนื้อหาเรื่องราว จากภาพประกอบได้ตรงตามข้อเท็จจริงจากการศึกษาผลการวิจัยหลายชิ้นเกี่ยวกับหนังสือเรียน ได้ข้อสรุปว่าหนังสือเรียนโดยทั่วไปยังไม่นิยมใช้สีเป็นองค์ประกอบของการพิมพ์มากนัก อาจเป็นเพราะรายวิชาอื่นๆ สีของภาพไม่สามารถช่วยให้เกิดการรับรู้เนื้อหาได้อย่างชัดเจน ซึ่งต่างจากหนังสือเรียนศิลปศึกษาที่มีบทบาทและเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ โดยเฉพาะในส่วนของภาพประกอบและการจัดวางตัวอักษรซึ่งสีจะช่วยให้เกิดการรับรู้เกี่ยวกับเทคนิค หลักการ รูปแบบ และวิธีการต่างๆ ในการสร้างสรรค์งานศิลปะ เช่น เรื่องของทฤษฎีสี ภาพประกอบจะต้องมีสีสัมพันธ์กับสีและชื่อของสีนั้นๆ เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง จากบทความของฟอสเตอร์ (Foster, 1990) กล่าวถึงภาพ

ประกอบในหนังสือเรียนศิลปะว่าต้องเน้นถึงกระบวนการในการพิมพ์ และการใช้สีที่มีคุณภาพ เพื่อให้ภาพที่ปรากฏออกมาเหมือนกับต้นฉบับหรือคล้ายกับสภาพจริง อันเป็นแนวทางหนึ่งของการศึกษาศิลปะซึ่งบางครั้งการศึกษาจากของจริงจะเกิดความยุ่งยาก การใช้ภาพประกอบที่เป็นภาพสีจะสามารถช่วยให้เกิดความเข้าใจได้ตรงกับของจริง และสามารถให้คุณค่าทางการรับรู้ ชื่นชม และเห็นคุณค่าได้ตรงตามขอบเขตเนื้อหาที่กำหนดไว้ สี่จึงนับว่ามีบทบาทในการสร้างบรรยากาศหรือสร้างสถานการณ์ต่างๆ ที่สามารถก่อให้เกิดความรู้สึก อารมณ์ อันเป็นการกระตุ้นให้เกิดความสนใจ จนเกิดการรับรู้สามารถตีความได้อย่างถูกต้อง (วิรัตน์ พิชญ์ไพบุลย์, 2528) ดังนั้นในการออกแบบจัดวางรูปเล่มของหนังสือเรียนศิลปะศึกษา สามารถนำสีมากำหนดหรือออกแบบจัดวางได้หลายส่วน นอกเหนือจากส่วนของภาพประกอบ คือ กรอบ คอลัมน์ หรือตัวอักษร ซึ่ง กิตติพงษ์ พงษ์พัฒน์วุฒิ (2533) กล่าวว่า สีของตัวอักษรสามารถช่วยให้ผู้อ่านเกิดการรับรู้จากการอ่านและเกิดผลสัมฤทธิ์ได้ชัดเจน โดยเฉพาะการนำสีคำมาใช้ในการพิมพ์ตัวอักษรบนพื้นขาว และจากผลการศึกษาวิจัยของ วรางคณา กฤษณพัทธ์ (2528) พบว่าอักษรดำบนพื้นขาว อักษรเขียวบนพื้นขาว อักษรดำบนพื้นเหลือง เป็นกลุ่มสีที่อ่านได้ง่ายมากที่สุด ซึ่ง วัฒนา พุทธางกูรานนท์ (2530) กล่าวว่า สีเป็นหลักสำคัญในการสร้างสรรค์ที่ก่อให้เกิดอารมณ์ ที่ผู้สร้างสรรค์ต้องการให้เกิดเป็นจุดเด่นเป็นผลงาน

จากผลการศึกษาวิจัยเห็นได้ว่าหนังสือเรียนศิลปะศึกษา ยังมีการนำสีมาใช้ไม่เหมาะสมกับประเภทของหนังสือเรียนศิลปะศึกษา อาจเป็นเพราะปัจจุบันต้นทุนในการผลิตสูงขึ้น การคัดเลือกสีที่ใช้ในการพิมพ์จึงมีคุณภาพอยู่ในระดับปานกลาง เพื่อให้สอดคล้องกับเนื้อหา รวมทั้งมีการตัดในส่วนของภาพประกอบที่จะพิมพ์เป็นภาพสีให้เป็นภาพขาว-ดำ และใช้กระดาษที่ไม่ดูดซับหมึกพิมพ์อย่างดีพอมาใช้ คือ ใช้กระดาษบุฟหรือกระดาษปอนด์มาจัดพิมพ์ จากการศึกษาของผู้วิจัยซึ่งมีความเห็นว่าหนังสือเรียนศิลปะศึกษาเป็นหนังสือที่เน้นในเรื่องของภาพประกอบ ฉะนั้นเรื่องของการพิมพ์การใช้สีจึงต้องมีคุณภาพ ซึ่งกระดาษอาร์ตเป็นกระดาษที่มีความเหมาะสมมากที่สุด เพราะสามารถรับหมึกพิมพ์ได้ดี ภาพที่พิมพ์ออกมาจึงเหมือนต้นฉบับ ซึ่ง ศักดา ประจุกศิลป์ (2537) และวันชัย ศิริชนะ (2529) ยังได้กล่าวสนับสนุนว่าการใช้สีพิมพ์ลงบนกระดาษอาร์ตจะทำให้ภาพมีความคมชัด และสามารถแสดงให้เห็นรายละเอียดของภาพได้อย่างชัดเจน และกระดาษที่นำมาใช้มีน้ำหนัก 160-360 แกรม/ตารางเมตร

ข้อเสนอแนะ

หนังสือเรียนศิลปศึกษามีความจำเป็น และมีความสำคัญต่อการเรียนการสอนศิลปศึกษาในปัจจุบันและมีแนวโน้มสำคัญขึ้นเรื่อยๆ ดังนั้น ผู้เกี่ยวข้องในการเรียบเรียงหนังสือเรียนศิลปศึกษาจึงควรสนใจในคุณภาพของหนังสือเรียนศิลปศึกษา ซึ่งผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้คือ

1. สำหรับกรมวิชาการ

1.1 ควรปรับปรุงหนังสือเรียนศิลปศึกษาระดับมัธยมศึกษาให้ทันสมัยอยู่เสมอ เพื่อให้เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์ในสังคมปัจจุบัน และสอดคล้องกับสภาพชีวิตของนักเรียน

1.2 ควรมีการติดตามผลการใช้หนังสือเรียนศิลปศึกษา เพื่อให้ทราบปัญหาและอุปสรรคต่างๆ เพื่อจะได้เป็นแนวทางในการปรับปรุงคุณภาพให้ดีขึ้น

2. สำหรับผู้จัดทำหนังสือและผู้เรียบเรียงหนังสือเรียนศิลปศึกษาของสำนักพิมพ์เอกชน

2.1 ควรสำรวจความต้องการของผู้ใช้หนังสือเรียนศิลปศึกษา รวมทั้งปัญหาและอุปสรรคเพื่อให้ทราบปัญหาและความต้องการเกี่ยวกับหนังสือเรียนศิลปศึกษา เพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางจัดทำหนังสือเรียนได้อย่างมีคุณภาพ

2.2 ควรมีการแนะนำหนังสืออ่านประกอบท้ายเรื่องแต่ละเรื่อง เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมนอกเหนือจากในหนังสือเรียน

3. สำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

3.1 ควรมีการศึกษาความต้องการของครูศิลปศึกษาเกี่ยวกับหนังสือเรียนศิลปศึกษาในเรื่องของเนื้อหา กิจกรรม ภาพประกอบและการออกแบบจัดวางหน้ากระดาษ

3.2 ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับการใช้หนังสือเรียนศิลปศึกษาของครูศิลปศึกษาในทุกระดับชั้น

3.3 ควรมีการศึกษาและวิเคราะห์เกี่ยวกับองค์ประกอบของหนังสือเรียนศิลปศึกษาในเรื่องของเนื้อหา กิจกรรม จากผู้ที่เกี่ยวข้องกับการใช้หนังสือ เช่น ครูศิลปศึกษา นักเรียน ผู้เขียนหนังสือเรียน ศิษยานิเทศก์

3.4 ควรมีการศึกษาความคิดเห็นของครูศิลปศึกษา เกี่ยวกับหนังสือเรียนศิลปศึกษาในเขตการศึกษาอื่นๆ

3.5 ควรมีการศึกษาถึงแนวโน้มของหนังสือเรียนศิลปศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ทั้งในเรื่องของเนื้อหา กิจกรรม รูปแบบ ภาพประกอบ